

תשואות עולות, תלות מסלול וחקר הפוליטיקה

מאמר זה הינו התרגום הראשון לעברית של המאמר המפורסם של פול פירסון שראה אור בכתב העת "*American Political Science Review*" בשנת 2000. לציטוט המאמר המקורי:

Pierson, Paul. "Increasing returns, path dependence, and the study of politics." *American political science review* 94.02 (2000): 251-267.

תקציר

בשנים האחרונות מרבים חוקרים מתחומי מדעי החברה לתאר תהליכים פוליטיים כ"תלויי מסלול". עם זאת, רבים משתמשים במושג זה מבלי לרדת לעומקו. מאמר זה ממשיג את "תלות המסלול" כתהליך חברתי בעל דינמיקה של "תשואות עולות". המאמר מראה, תוך סקירה של הספרות העדכנית בתחום הכלכלה והצעת התאמות שלה לעולם הפוליטיקה, כי במרחב הפוליטי סביר שיימצאו לא מעט תהליכים של תשואות עולות, וכי חקר הגורמים לתהליכים כאלה וההשלכות שלהם מבוסס על יסודות אנליטיים מוצקים. חקירה של תהליכים של תשואות עולות יכולה להציע מסגרת מדוקדקת לפיתוח חלק מהטיעונים המרכזיים של המחקר העדכני בתחום המוסדיות ההיסטורית: לדפוסים ספציפיים של עיתוי ורצף יש חשיבות; ייתכן טווח רחב של תוצאות חברתיות; לאירועים נקודתיים או מקריים יכולות להיות השלכות רחבות; כיווני פעולה מסוימים יכולים להיות כמעט בלתי הפיכים, מרגע שבחרים בהם; וכתוצאה מכל אלה, תהליכים של התפתחות פוליטית רצופים ברגעים או בצמתים קריטיים שמעצבים את קווי המתאר של החיים החברתיים.

א. מבוא

בשנים האחרונות מרבים חוקרים מתחום מדעי החברה לתאר תהליכים פוליטיים כ"תלוי מסלול". טענות בנוגע לתלות מסלול הופיעו בעבר הן בעבודות קלאסיות בתחום הפוליטיקה ההשוואתית, כגון הניתוח של ליפסט ורוקאן (Lipst and Rokkan, 1967) של מערכת המפלגות האירופית, והן בניתוחים עכשוויים יותר בנושאים כגון התאגדויות עובדים באמריקה הלטינית (Collier and Collier, 1991), התוצאה של תהליכי בניית מדינה באירופה (Ertman, 1996) והשוואת ההתפתחות של מערכות בריאות שונות (Hacker, 1998). הרעיון של תלות מסלול משמש בדרך כלל כדי לתמוך בכמה טענות מרכזיות: לדפוסים ספציפיים של עיתוי ורצף יש חשיבות; לתנאי פתיחה זהים יכול להיות טווח רחב של תוצאות חברתיות; לאירועים נקודתיים או מקריים יכולות להיות השלכות רחבות; כיווני פעולה מסוימים, מרגע שבחרים בהם, יכולים להיות כמעט בלתי הפיכים; וכתוצאה מכך, ההתפתחות הפוליטית רצופה ברגעים או בצמתיים קריטיים שמעצבים את קווי המתאר הבסיסיים של החיים החברתיים (Krasner 1989; Collier and Collier 1991; Ikenberry 1994). כל המאפיינים הללו עומדים בניגוד חד לצורות מקובלות של הצגת טיעון והסבר במדע המדינה, הנוטות לייחס תוצאות "גדולות" לסיבות "גדולות" ומדגישות את השכיחות של תוצאות פוליטיות ייחודיות וצפויות, את חוסר הרלוונטיות של עיתוי ורצף, ואת היכולת של שחקנים רציונליים לעצב וליישם פתרונות אופטימליים (בהתחשב במשאבים ובמגבלות שלהם) לבעיות שעמן הם מתמודדים. אם טיעוני תלות מסלול אכן מתאימים לתחומים נרחבים של החיים הפוליטיים, כפי שטוען מאמר זה, אזי בכוחם לזעזע תחומי משנה רבים של חקר הפוליטיקה.

הניתוח מתחיל בדיון כללי בתלות מסלול שתכליתו להבהיר כמה אי-בהירויות מהותיות הקשורות למושג. לאחר מכן אני מציג ובוחר את המאפיינים הייחודיים לתהליכים חברתיים החשופים למה שכלכלנים מכנים "תשואות עולות", שאפשר לתאר גם כתהליכים של משוב חיובי או ככאלו המבוססים על חיזוק עצמי. עבור חלק מהתיאורטיקנים תשואות עולות הן המקור לתלות מסלול, ועבור אחרים הן מייצגות רק צורה אחת של תלות מסלול. אתמקד כאן בתהליכים של תשואות עולות הן בשל החשיבות החברתית הגדולה שלהם, והן משום שחוקרים בתחום מדע המדינה מתחילים לפתח טיעונים מדוקדקים בנוגע לסיבות ולהשלכות של תשואות עולות (בניגוד לתפיסות כלליות יותר של תלות מסלול). דינמיקות של תשואות עולות מביאות לידי ביטוי שני מרכיבי ליבה שהם מרכיבים מרכזיים בפירוש האינטואיטיבי של תלות מסלול

בעיני חוקרים. ראשית, הן מראות כיצד בהקשרים חברתיים מסוימים העלויות של מעבר מחלופה אחת לשנייה יגדלו באופן ניכר לאורך זמן. שנית, וקשור לכך, הן מסבות תשומת לב לנושאים של עיתוי ורצף זמנים, ויוצרות הבחנה בין רגעים או צמתים מעצבים ובין תקופות שמחזקות פיצול של מסלולים. בתהליך של תשואות עולות, השאלה אינה רק מה קורה אלא גם מתי הדבר קורה; נושאים הנוגעים לממד הזמן עומדים בלב הניתוח.

החלק הבא סוקר את ההתפתחות של טיעוני תשואות עולות בתחום מדעי החברה שבו קיבלו טיעונים אלו את מרבית תשומת הלב: כלכלה. כפי שעולה מהסקירה, לטיעונים אלו יש יישומים אפשריים רבים, גם בשדה מחקרי שאולי היינו מצפים ממנו לגלות עיונות כלפי הרעיון. חשוב מכך, היישומים הכלכליים של טיעונים אלו הם הבסיס לדיונים האנליטיים ביותר בנוגע לתשואות עולות. לא רק שכלכלנים הבהירו את ההשלכות המרכזיות של תלות מסלול, אלא הם גם זיהו רבים מהמאפיינים הייחודיים של סביבה חברתית מסוימת שמייצרת תהליכים כאלו.

הדיון בסוגיות הנוגעות לכלכלה סולל את הדרך לחקירה של המאפיינים הייחודיים של הפוליטיקה. עלינו לא רק ליישם טיעונים קיימים בנוגע לתופעות כלכליות על תופעות פוליטיות, אלא גם לשקול אילו מאפיינים של העולם הפוליטי מצריכים התאמות כדי שיוכלו לשמש בטענות של תלות מסלול. אדגים כיצד טיעונים של תשואות עולות רלוונטיים להבנה של פוליטיקה לפחות כמו שהם רלוונטיים לתחומים אחרים של מדעי החברה. ואכן, גורמים כמו הבולטות של פעולה קולקטיבית בפוליטיקה, התפקיד המרכזי של מוסדות רשמיים ועמידים בפני שינוי, האפשרויות להשתמש בסמכות פוליטית כדי להגדיל את האסימטריה של הכוח והעמימות הגדולה שמלווה רבים מהתהליכים הפוליטיים והתוצאות הפוליטיות - כל אלה הופכים את המרחב הפוליטי למרחב של החיים החברתיים המועד במיוחד לתהליכים של תשואות עולות.

החלק האחרון של המאמר דן במה שהטיעונים הללו יכולים לתרום לניתוח פוליטי. הם מספקים תמרור אזהרה חשוב מפני הגעה למסקנות קלות מדי בנוגע ל"טבעיות" הבלתי נמנעת או הפונקציונליות של תוצאות נצפות. בהתחשב בשכיחות הטענות בדבר אלמנטים של יעילות או פונקציונליות בפוליטיקה, תכונה זו של הטיעונים האלה יכולה כשלעצמה להיות תיקון חשוב. תרומה נוספת של טיעונים אלה, ומשמעותית יותר, היא שהם מצדיקים מאמצים למתוח את הניתוח הפוליטי אל מעבר לאופקי הזמן. יש בכוחם לכוון את השאלות ששואלים חוקרים במדע המדינה, ובכך לתרום להערכה עשירה

יותר של המרכזיות של תהליכים היסטוריים ביצירת שונות בחיים הפוליטיים. הם גם יכולים להפנות תשומת לב לעבר משתנים מסוימים ולהציע השערות מבטיחות בנוגע למקורות של יציבות פוליטית ושל שינוי פוליטי בכמה תצורות פוליטיות נפוצות. למשל, טיעונים של תשואות עולות מדגישים את הצורך לשקול השערות שמבוססות על סדר זמנים - האפשרות שרצף זמנים מסוים של אירועים או תהליכים יכול להיות מרכיב מרכזי בהסבר תוצאות שונות. לבסוף, הבנת ההשלכות של תלות המסלול במובנה השכיח יכולה לסייע בהכוננת חוקרי מדע המדינה לעבר יצירת ציפיות בנות השגה, יש היאמרו צנועות, בנוגע לאפשרויות להשגת דיוק וניבוי במסגרת חקר הפוליטיקה.

ב. תלות מסלול ותשואות עולות

יותר ויותר חוקרים נוטים לעשות שימוש במושג של תלות מסלול, אבל נדמה שקשה למצוא הגדרות ברורות שלו. בפועל, השימוש במושג נע בין המשמעות הרחבה שלו למשמעות צרה יותר. בגרסה הרחבה, מושג תלות המסלול מתייחס לרלוונטיות הסיבתית של שלבים מקדימים ברצף זמנים. על פי ויליאם סיוול (Sewell, 1996: 262–263), למשל, תלות מסלול היא האפשרות "שמה שקרה בנקודה מוקדמת יותר בזמן ישפיע על התוצאות האפשריות של רצף אירועים שקורים בנקודה מאוחרת יותר בזמן". שימוש כזה במושג חייב להיות כרוך בטענה הרשלנית והלא מאוד שימושית ש"להיסטוריה יש משמעות", אף על פי שאפשר גם להציגו באופן מדוקדק יותר. אם ניקח דוגמה שהציע אנדרו אבוט (Abbott, 1983: 131), המשמעות העכשווית של ארגון 40% מסך החברים הפוטנציאליים בקבוצה תלויה במידה רבה בשאלה אם שיעור החברות בה היה בעבר 100% או 10%. יש לציין כי ההגדרה של סיוול אינה מניחה שיש מסלול מסוים שקשה יותר לצאת ממנו; הוא טוען שאיננו יכולים להבין את המשמעות של משתנה חברתי מסוים מבלי להבין "כיצד הוא הגיע לשם" - כלומר מהו המסלול שהוא עבר. אירועים קודמים ברצף הזמנים משפיעים על תוצאות ונתיבים אבל לא בהכרח משום שהם גורמים לתנועה מוגברת באותו הכיוון. למסלול עצמו, מהבחינה הזאת, יכולה להיות משמעות דווקא בדיוק משום שהוא נוטה לייצר תגובה בכיוון אחר.

מרגרט לוי הציעה הגדרה חלופית וצרה יותר (Levi, 1997: 28):

המשמעות של תלות מסלול, אם בכלל יש לה משמעות, חייבת להיות שברגע שמדינה או אזור התחילו לנוע במסלול, עלויות החזרה לאחור גבוהות מאוד. יהיו עוד נקודות בחירה אחרות, אבל הסדרים מוסדיים מסוימים הם כובלים במידה כזו שהם מקשים על חזרה לאחור לאחר הבחירה הראשונית. אולי המטפורה טובה ביותר לכך היא דווקא עץ, ולא מסלול. מאותו הגזע מתפצלים ענפים שונים וענפים קטנים רבים. אמנם אפשר לעבור או לטפס מענף לענף - והדבר אף הכרחי אם הענף שבחרת התייבש ומת - אך הענף שבו מתחיל הטיפוס הוא זה שעל פי רוב יקבע את מסלול הטיפוס.

התפיסה של תלות מסלול, שלפיה צעדים מקדימים בכיוון מסוים מעוררים תנועה מוגברת באותו הכיוון, מגולמת היטב ברעיון של תשואות עולות. בתהליך של תשואות עולות, ההסתברות שיינקטו צעדים נוספים באותו המסלול גוברת ככל שמתקדמים באותו המסלול. זאת משום שהתועלות **היחסיות** של הפעילות הנוכחית בהשוואה לפעולות אפשריות אחרות גדלות עם הזמן. במילים אחרות, העלויות של יציאה מהמסלול - כלומר של מעבר לאפשרות חלופית קודמת אחרת שמתקבלת על הדעת - גדלות. אפשר לתאר תהליכים של תשואות עולות גם כתהליכי חיזוק עצמי או כתהליכים של משוב חיובי.

אנחנו ניצבים אפוא בפני בחירה בין המשגה רחבה או צרה של תלות מסלול. כותבים שמשתמשים במושג לרוב אינם מפורשים דיים בנוגע למשמעויות שלו שאליהן הם מתכוונים. על מנת להשיג בהירות רבה יותר, חיבור זה עושה שימוש במונח במובנו הצר יותר, כלומר במובן של תהליכים חברתיים שמדגימים תשואות עולות. העמימות שאפיינה את השימוש במושג זה במדעי החברה מרמזת שהטווח הרחב יותר שהתאפשר בעזרת ההגדרה הרחבה גבה מחיר על חשבון הבהירות האנליטית. המושג תלות מסלול נפל קורבן למה שכינה סארטורי "מתחת מושג" ("concept stretching"; Sartori, 1970). סוגים שונים של רצפים המתחברים על ציר הזמן מיוצרים באופנים שונים ויש להם השלכות שונות (Abbott, 1983; 1990; Pierson, 2000b). יש להפריד בין סוגים מובחנים אלו של תהליכים חברתיים, שנכרכו בכפיפה מושגית אחת, ולנתחם באופן שיטתי. הגבלת המושג של תלות מסלול לתהליכים של חיזוק עצמי אינה מייתרת בשום אופן את החקירה של דרכים

אחרות שבהן לרצפי זמן יש משמעות בהסבר תוצאות פוליטית. אם כבר, הגבלה כזו מעודדת הצגת טיעון ברור ביחס לטענות מובחנות.¹

בעיות כאלה של יצירת מושגים בסופו של דבר נפתרות בדרך זו או אחרת, ויש שתי סיבות משכנעות דיין להעניק תשומת לב מיוחדת לתהליכים בעלי אופי של תשואות עולות. ראשית, תהליכים כאלו מאפיינים חלקים חשובים רבים בעולם החברתי. שנית, חוקרי מדעי החברה מפתחים תיאוריה שהופכת את הבחינה של הסיבות וההשלכות של תהליכי תשואות עולות לתחום מבטיח במיוחד של חקירה פוליטית. שתי הסיבות הללו מפותחות בחלקים מאוחרים יותר של המאמר.

אפשר להסביר את ההיגיון הבסיסי שמאחורי תהליכים של תשואות עולות בעזרת דוגמה מתמטית פשוטה.² דמיינו כד גדול מאוד שיש בתוכו שני כדורים, אחד שחור ואחד אדום. הוציאו כדור אחד ואז החזירו אותו לתוך הכד, מלווה בכדור נוסף באותו הצבע. חזרו על התהליך הזה עד שהכד מתמלא. מה אנחנו יכולים לומר על ההתפלגות הסופית של צבעי הכדורים בכד? או על סדרה של ניסיונות שבהם אנחנו ממלאים את הכד ואז מתחילים מחדש שוב ושוב במשך 100 פעמים?

- בכל ניסיון בודד אין לנו מושג מה יהיה היחס הסופי בין כדורים אדומים לשחורים; הוא יכול להיות 99.9% אדום, או 0.01% אדום, או כל נתון אחר בין שתי האפשרויות הללו. אילו הרצנו 100 ניסיונות, סביר להניח שהיינו מקבלים 100 תוצאות שונות.
- בכל ניסיון בודד היחס יגיע בסופו של דבר לשיווי משקל. להוצאות המאוחרות יותר בסדרה של הוצאות כדור תהיה השפעה קטנה מאוד על התפלגות הכדורים בכד. ההתפלגות מתגבשת אפוא לכדי תוצאה יציבה.
- רצף הזמנים הוא לפיכך קריטי. להוצאות הראשונות בכל ניסיון, שהן אקראיות במידה רבה, יש השפעה גדולה מאוד על שיווי המשקל שיתפתח בסופו של דבר מבין אלה האפשריים.

¹ אסטרטגיה נוספת היא להשתמש בהמשגה הרחבה של תלות מסלול, להבחין בין תת-סוגים שלה ולבחון את האופנים השונים שבהם הם נוצרים ואת ההשלכות השונות שלהם (Mahoney, 2000). עם זאת, מאחר שהמושג תלות מסלול מצריך פעמים רבות הבהרות נוספות, האפשרות הזו נראית בעייתית יותר. בסופו של דבר, מחלוקות בנוגע להגדרות נשארות בלתי פתורות. הנקודה המהותית היא שעל חוקרים להיות בהירים ועקביים בנוגע לכוונתם כשהם עושים שימוש במושג, ולהכיר בחשיבותה של הבדלה בין תהליכים שונים ומובחנים.

² הדיון שלהלן נשען במידה רבה על ארתור (Arthur, 1994), אוסף של חיבורים פורצי דרך על תשואות עולות ותלות מסלול.

מתמטיקאים קוראים לכך תהליך "כד פוליה" (Polya). הוא מדגים שילוב של אלמנט של מקריות עם כלל החלטה שמקשר בין הסתברויות נוכחיות לתוצאות של רצפים קודמים (אקראיים באופן חלקי), ובכך ייחודו.³ תהליכים של "כד פוליה" מדגימים תשואות עולות או משוב חיובי. כל צעד לאורך מסלול מסוים יוצר השלכות שהופכות את המסלול לאטרקטיבי יותר בסיבוב הבא. כאשר השפעות כאלה מתחילות להצטבר הן יוצרות מעגל רב עוצמה (שיכול להיות גם מסוכן) של חיזוק עצמי.

לתהליכי תשואה עולה יש מאפיינים מעניינים למדי, שארתור (Arthur, 1994: 112–113) סיכם באופן זה:

1. **הם אינם ניתנים לחיזוי.** מאחר שלאירועים קודמים יש השפעה גדולה והם אקראיים בחלקם, תוצאות רבות יכולות להיות אפשריות. אי-אפשר לחזות מראש אילו מהאפשרויות הסופיות יושגו.
2. **הם אינם גמישים.** ככל שהתהליך מתקדם כך קשה יותר לעבור ממסלול אחד לשני. אם ניישם זאת בתחום הטכנולוגי, למימון שניתן לטכניקה מסוימת יהיה סיכוי גבוה יותר לשנות את התוצאה הסופית אם הוא יינתן בשלב מוקדם של הפיתוח הטכנולוגי ולא בשלב מאוחר יחסית. תנועה ארוכה דייה לאורך מסלול מסוים יכולה בסופו של דבר להביא להעדפה של פתרון אחד בלבד.⁴
3. **הם אינם חוזרים לאחור.** אירועים מקריים הקורים מוקדם יותר ברצף הזמנים אינם מתבטלים. אי-אפשר להתייחס אליהם כ"רעש" (כלומר להתעלם מהם), משום שהם משפיעים על בחירות עתידיות. אירועים קטנים אינם נשכחים.

³ המקרה הזה מדגים סוג ספציפי של תהליכים של תשואות עולות, שבו ההסתברות של הוצאה מסוימת שווה בדיוק ליחס בין שתי החלופות שבאוכלוסייה הקיימת. ארתור (1994) מראה שלחלק גדול מהמאפיינים של תהליך מסוג זה יכולים להיות יישומים רבים, אבל לא לכולם. קל יחסית למדל תהליכים של תלות מסלול שיש להם רק שני שיווי משקל (לדוגמה Hilly, 1997). מודלים כאלה מצליחים כנראה להתקרב לייצוג מהימן של המהויות של תהליכי תלויי מסלול רבים בעולם החברתי.

⁴ היציבות המסתמנת הזו מייצגת הבחנה קריטית בין תהליכים של תשואות עולות לתהליכים כאוטיים, שעלולים לייצר אי-שיווי משקל. לדיון מעניין במסגרת המושגית השונה למדי הזו, עם יישומים לתחום הפוליטי, ראו Fearon, 1996.

4. **המסלול עלול להיות לא יעיל.** בטווח הארוך, התוצאה שעליה נתביית עלולה לייצר החזרים נמוכים יותר מאלו שחלופה אחרת שכבר נזנחה הייתה מייצרת.

לאילו אפשר להוסיף מאפיין כללי שיש בו עניין מיוחד לחוקרים במדעי החברה: אלו הם תהליכים שבהם הרצף ממלא תפקיד קריטי. אירועים קודמים משפיעים יותר ממאוחרים, ולפיכך רצפים שונים עשויים לייצר תוצאות שונות. בתהליכים כאלו להיסטוריה אכן יש משמעות.

אם המאפיינים הללו נפוצים בעולם הפוליטי אזי הם טומנים בחובם השלכות מהותיות, הן לסוג השאלות שאנחנו צריכים לשאול והן לסוג התשובות שסביר שנמצא. חשוב מכך, הם מעלים את הצורך להתמקד בממד הזמן של תהליכים חברתיים. בחיפוש אחר הסבר עלינו לחשוב על גורמים והשפעות שפעמים רבות מופרדים בזמן, ולא להתמקד באופן בלעדי בהסברים סינכרוניים (Harsanyi, 1960; Stinchcombe, 1968). כדי לחקור את ההשלכות הללו אביא להלן סקירה של עבודות שנעשו לאחרונה על תשואות עולות בכלכלה.

ג. טיעונים של תשואות עולות בכלכלה

תחום הכלכלה התמקד באופן מסורתי בחיפוש אחר שיווי משקל ייחודיים.⁵ זהו יעד אטרקטיבי מפני שהוא מציע עולם שלם של יכולת חיזוי ויעילות פוטנציאליות. בהינתן מידע על זמינות גורמי הייצור ועל ההעדפות הקיימות, ניתוח של שיווי משקל יצביע על תוצאה אופטימלית יחידה. יתרה מזאת, מאחר שכלכלנים מניחים הקשר של תשואה שולית יורדת, זהו יעד בר השגה. במצב של תשואה יורדת פעולות כלכליות יגרמו למשוב שלילי, שיוביל לשיווי משקל ניתן לחיזוי. עלייה חדה במחירי הנפט מעוררת דיון, מחקר וחיפוש אחר מקורות אנרגיה אחרים, שיובילו לירידה במחירי הנפט. כל צעד המתרחק משיווי משקל הוא קשה יותר מזה שלפניו. כפי שמסכם ארתור,

⁵ כמה חוקרים במדעי החברה, כמו למשל סטיבן ג' גולד (Gould), נמשכו גם הם לדיונים על תלות מסלול, צמתים קריטיים ושיווי משקל מדויק בביוכימיה אבולוציונית (ראה במיוחד Krasner, 1989; Spruyt, 1994). מבלי להכחיש את הרלוונטיות של הספרות הזו, לדעתי זאת נקודת התחלה שימושית פחות מההתמקדות של הכלכלנים בתשואות עולות. ברוב התחומים של הפוליטיקה אין בנמצא מנגנון דומה למנגנון הבררה הטבעית שמניע את התיאוריה הדרוויניסטית (אם כי יש יוצאים מן הכלל חשובים, כמו יחסים בין-לאומיים ומאפיינים מסוימים של מערכות בחירות). מעבר לכך, למבנים חברתיים כמו נורמות ומוסדות פורמליים אין מקבילות אמיתיות בתיאוריית האבולוציה אך הם תכונות חשובות ביותר של הפוליטיקה, וכפי שנראה בהמשך, הם מרכיב חשוב בתהליכים חברתיים הנתונים לתשואות עולות.

"משוב [שלילי] נוטה לייצב את הכלכלה מאחר שכל שינוי מהותי יאוזן בידי אותן התגובות שהוא בעצמו מייצר [...] שיווי המשקל מסמן את התוצאה 'הטובה ביותר' האפשרית תחת הנסיבות: השימוש וההקצאה היעילים ביותר של משאבים" (Arthur 1994, 1).

עם זאת, לאורך 15 השנים האחרונות התמודדה מסורת התשואה היורדת עם אתגר מורכב. כלכלנים הביעו עניין הולך וגובר ברעיון של תשואות עולות. טיעוני תלות מסלול נעשו רווחים בטווח רחב של נושאים - כולל המיקום המרחבי של הייצור, ההתפתחות של סחר בין-לאומי, הגורמים לצמיחה כלכלית וההופעה של טכנולוגיות חדשות. הרעיונות שהתפתחו במסגרת המחקר אינם לגמרי חדשים, אבל הם אומצו ופותחו על ידי כלכלנים מוכרים השייכים לזרם המרכזי של המחקר, והעבודה בתחום זה זכתה לתשומת לב ניכרת בכתבי עת מובילים. דאגלס נורת (North), שהדגיש טיעונים כאלו בניתוחו את התפתחות הקפיטליזם המודרני, זכה בפרס נובל לכלכלה.

חקר הטכנולוגיה סיפק את הקרקע הפורייה ביותר לטיעונים המבוססים על תשואות עולות. כמו שהדגישו ארתור (Arthur, 1994) ודייוויד (David, 1985), בסקטורים מורכבים מבוססי ידע מתקיימים פעמים רבות תנאים שבהם טכנולוגיה מסוימת יכולה להשיג יתרון משמעותי על פני מתחרותיה, אף על פי שהיא אינה בהכרח החלופה היעילה ביותר בטווח הארוך. זאת משום שכל טכנולוגיה מייצרת החזרים גבוהים יותר לכל משתמש ככל שהיא הופכת להיות רווחת יותר. כאשר טכנולוגיה חדשה נתונה לתהליך של תשואות עולות, היכולת להיות הראשונה שיוצאת לשוק (ולו בגלל תאונה היסטורית) הופכת קריטית. במציאות של תשואות עולות לשחקנים יש תמריצים חזקים להתמקד בחלופה יחידה ולהמשיך במסלול ספציפי מרגע שצעדים ראשוניים כבר נעשו בכיוון הזה. כאשר מושג יתרון ראשוני, השפעותיו של משוב חיובי יכולות להביא להעדפת הטכנולוגיה ולסילוק המתחרים מהמרוץ. טיעוני תלות מסלול יושמו, למשל, בכל הנוגע להסבר של התפתחות המקלדת הסטנדרטית (מקלדת QWERTY), ההתבססות של כור הגרעיני המבוסס על מים קלים בארה"ב, התחרות בין מקליטי וידאו של בטאמקס ו-VHS ובין מחשבים מבוססי DOS ומבוססי מקינטוש, עיצובי מכוניות מוקדמים וסטנדרטים מתחרים לזרמים חשמליים.⁶

⁶ חלק גדול מהדוגמאות הללו ספגו ביקורת מצד מבקרים שהתנגדו לטענה האמפירית שלפיה טכנולוגיות מתקדמות יצאו מהשוק. מאחר שהביקורות הללו מעלות נושאים רחבים יותר בנוגע לשימושיות של טיעוני תשואות עולות, אדחה את הדיון בכך לסופו של חלק זה.

עם זאת, תשואות עולות אינן מאפיינות את כל הטכנולוגיות. ארתור מתייחס לא רק למאפיינים של תהליכים כאלו אלא גם לתנאים שמאפשרים את צמיחתם (Arthur, 1994). כפי שנראה, ההבנה של התנאים הללו היא מהותית משום שבפוליטיקה נוצרות לעתים קרובות נסיבות דומות מבחינה אנליטית. המאפיינים של ארתור מספקים בסיס לפיתוח השערות בדבר התנאים שיכולים לעודד תהליכים של תשואות עולות בעולם החברתי.

ארתור מונה ארבעה מאפיינים של טכנולוגיה והקשר חברתי אשר יוצרים תשואות עולות (Arthur, 1994: 112):

1. **עלויות הקמה גדולות או עלויות קבועות גדולות.** עלויות כאלה יוצרות החזר גבוה להשקעות נוספות בטכנולוגיה מסוימת. כאשר סדרות הייצור גדולות אפשר לפזר את ההוצאות הקבועות על פני תפוקה רבה יותר, וכך יורדת העלות פר יחידה. אם עלויות ההקמה או העלויות הקבועות הן גבוהות, לפרטים ולארגונים יש תמריץ חזק להזדהות עם אפשרות אחת ולדבוק בה.

2. **השפעות הלמידה.** ידע שנצבר בהפעלת מערכות מורכבות מגדיל גם הוא את התשואה. השימוש המתמשך מאפשר לאנשים ללמוד כיצד להשתמש במוצרים בצורה יעילה יותר, והחוויות שלהם עשויות לדרבן חידושים נוספים במוצר או בפעילויות נלוות.

3. **השפעות התיאום.** לתיאום יש השפעה חיובית על התשואה אם התועלות שפרט מפיק מפעילות מסוימת עולות כאשר אחרים מאמצים את אותה פעילות. אם טכנולוגיות מגלמות השפעות רשת חיצוניות חיוביות, אז טכנולוגיה קיימת תהפוך לאטרקטיבית יותר ככל שיותר אנשים ישתמשו בה. השפעות תיאום הן משמעותיות במיוחד כאשר טכנולוגיה צריכה להתאים לתשתית רלוונטית (למשל, תוכנה צריכה להתאים לחומרה; מכונות זקוקות לתשתית מתאימה של כבישים, מוסכים ותחנות תדלוק). שימוש מוגבר בטכנולוגיה מעודד השקעות בתשתית הקשורה אליה, ובשל כך מושך משתמשים נוספים לטכנולוגיה.

4. **ציפיות מותאמות.** אם יתגלה בעתיד שלאותן אפשרויות שאינן מצליחות להתקבל על המשתמשים יש חסרונות, אנשים עשויים להרגיש צורך "להמר על הסוס הנכון". הדינמיקה במקרה כזה קשורה להשפעות התיאום, אך היא נובעת מכך שציפיות נוטות להגשים את עצמן: התחזיות בנוגע לדפוס שימוש עתידיים גורמות לאנשים לפעול בדרכים שעוזרות להגשים את הציפיות הללו.

הדיון בטכנולוגיה הוא חשוב בעיקר משום שהוא מבהיר מערך של מערכות יחסים האופייניות לאינטראקציות חברתיות רבות. יוזמות חברתיות חדשות - כגון הקמה של ארגונים או מוסדות - כרוכות בדרך כלל בעלויות הקמה ניכרות; אנשים, כמו גם ארגונים, לומדים באמצעות עשייה; התועלות של הפעילות הפרטנית שלנו או של ארגון לרוב גדלות אם הפעולות מותאמות או "מתאימות" לפעולות של שחקנים אחרים; לעתים קרובות חשוב להמר על הסוס הנכון, ולכן אנחנו מתאימים את הפעולות שלנו לאור הציפיות שלנו לגבי מעשיהם של אחרים.

הטיעונים בנוגע לטכנולוגיה הם כנראה המוכרים ביותר בהקשר של תשואות עולות, אך כלכלנים השתמשו בניתוח על פי עקרונות של תהליכי תשואות עולות בטווח מרשים של הקשרים כלכליים. קרוגמן (Krugman, 1991) וארתור (Arthur, 1994: 49-67) מצביעים שניהם על התפקיד של תשואות עולות במיקום המרחבי של הייצור. לאור החשיבות של קרבה פיזית בהיבטים רבים של החיים הכלכליים, למרפוז הפעילות הכלכלית יש יותר ויותר השפעות. מרכזים ראשוניים של פעילות כלכלית עשויים לפעול כמו מגנט ולהשפיע על ההחלטות וההשקעות הנוגעות למיקום של שחקנים כלכליים אחרים. חברות מבוססות מושכות ספקים, כוח עבודה מיומן, שירותים פיננסיים ומשפטיים מיוחדים ותשתית פיזית מתאימה. ריכוז כל הגורמים האלה עשוי להפוך מיקום מסוים לאטרקטיבי עבור חברות אחרות המייצרות מוצרים דומים. כך גם במקרה של רשתות חברתיות, המאפשרות החלפה קלה של מידע ומומחיות. טיעונים של תשואות עולות עוזרים להסביר את שכיחותם של "כיסים" של פעילות כלכלית הממוקדת בתחום מסוים, מעמק הסיליקון ועד יצרני העילית של טקסטיל בצפון איטליה. קרוגמן מסכם: "אם יש תחום אחד של כלכלה שבו אין לטעות בקיומה של תלות מסלול, זהו תחום הגיאוגרפיה הכלכלית - המיקום של הייצור במרחב. להחלטות היסטוריות על מיקום הייתה השפעה עצומה על הייצור בכל קנה מידה, מהקטן ביותר ועד הגדול ביותר - ממקבץ חברות תכשיטים בפרובינדנס ועד ריכוז של 60 מיליון בני אדם לאורך מסילת הרכבת בצפון מזרח ארצות הברית" (Krugman, 1991: 80).

טענות אלה דומות מאוד לניתוחים עדכניים של סחר בין-לאומי, תחום שבו יש הסכמה רחבה לגבי קיומם של תהליכי תשואות עולות. המחקר בתחום החל בהתמקדות במגמות כלכליות שנראו חריגות מנקודת המבט של תיאוריית הסחר המסורתית - ובראשן הפריחה של הסחר הבין-תעשייתי לאחר מלחמת העולם השנייה (Krugman, 1996). אם יתרון יחסי נוצר מתכונות "טבעיות" של מדינות שונות, אז אפשר היה להניח שרוב הסחר יתקיים בין מדינות שונות

למדי, כמו למשל סחר בין הצפון לדרום של מוצרי תעשייה תמורת חומרי גלם. ואולם, רוב המסחר מתקיים בין מדינות בצפון למדינות אחרות בצפון, וכולל חילופי סחר נרחבים בתוך תעשיות מסוימות. זהו דפוס מעורר חידה: למה מדינות דומות יחסית מפתחות יתרונות יחסיים המבוססים במיוחד על התמחויות נישתיות?

התשובה טמונה בתשואות עולות. בתחומים מבוססי ידע פועלים לעתים קרובות מנגנונים של משוב חיובי. למדינות שמצליחות להוביל בתחום מסוים, מכל סיבה שהיא, יש סיכוי טוב לבסס את היתרון שלהן לאורך זמן. התוצאה היא רמה גבוהה של התמחות. אפילו מדינות עם יכולות התחלתיות דומות מפתחות תחומים שונים ומגוונים של עוצמה כלכלית. יתרון יחסי אינו דבר נתון, אלא נוצר לעתים קרובות באמצעות רצף של אירועים לאורך זמן.

חשוב לציין כי יש מי שהשתמשו במחקר הסחר שתואר לעיל כדי לגזור כמה השלכות שנויות במחלוקת על צעדי מדיניות. אם לראשוניות יש יתרונות משמעותיים, ייתכן שסחר חופשי אינו מדיניות אופטימלית עבור מדינה שותפי הסחר שלה מוכנים לסבסד מגזרים מתעוררים. בתנאים מסוימים (ומוגבלים) דווקא מדיניות ממשלתית של עידוד סקטורים מסוימים יכולה להיות הגיונית מבחינה כלכלית (Tyson, 1993; Krugman, 1996). יש עדיין מחלוקת רבה לגבי המשמעויות של הזדמנויות כאלו עבור התערבות אסטרטגית. קרוגמן, למשל, טוען שהן יופיעו לעתים רחוקות יחסית, לא משום שתלות מסלול היא נדירה אלא מאחר שהממשלות לא יוכלו לזהות מראש את הסקטורים שתמיכה בהם תועיל לכלכלה. אם כן, הרלוונטיות של תהליכי תשואות עולות לכלכלת הסחר היא כיום עובדה מקובלת, בלי קשר להשלכות הרצויות שלה על מדיניות.⁷

כלכלנים השתמשו בטיעונים של תשואות עולות גם כדי לדון באופן רחב יותר בשינויים כלכליים. ההתפתחות הבולטת ביותר בדיונים האחרונים על צמיחה כלכלית היא במסגרת תיאוריית "הצמיחה האנדוגנית" (Romer, 1986;) (1990). בשנות השמונים התקשו כלכלנים להסביר את שיעורי הצמיחה הגבוהים במדינות מסוימות (בעיקר במדינות מפותחות אחרי מלחמת העולם השנייה), שחרגו הרבה מעבר למה שהיה צפוי לאור העליות שנמדדו בתשומות ההון והעבודה. רומר ואחרים טוענים כי אפשר להסביר לפחות חלק

⁷ קרוגמן מציין כי במערכת הסיווג של האגודה הכלכלית האמריקנית למאמרים מכתבי עת מופיעה כיום הקטגוריה "מודלים של סחר עם תשואות עולות ותחרות לא מושלמת" לצד הקטגוריה "מודלים קונבנציונליים של סחר" (Krugman, 1996: 109–110).

מהאנומליה הזו באמצעות תהליכי תשואות עולות המאפיינים יישומים כלכליים של ידע. שלא כמו הון ועבודה, היבטים רבים של ידע הם נטולי תחרות - השימוש בהם על ידי חברה אחת אינו מונע את השימוש בהם במקום אחר. הגדלה או עדכון של הידע, ולו ברמה מינימלית, יכולים להיות מיושמים בסביבות ובאופנים רבים ולהוביל לשיפור דרמטי בפירון. צמיחה כלכלית יוצרת את המשוב החיובי המגדיר תהליכים של תשואות עולות. ניתוח שונה במקצת של צמיחה המבוסס על תשואות עולות מדגיש את החשיבות של פעולות משלימות (Milgrom and Roberts, 1990). פעילויות כלכליות שונות (בטכנולוגיית מידע, לדוגמה) משלימות פעילויות נלוות אחרות. שיפורים בפעילות ליבה יכולים לגלוש למקומות אחרים ולשפר חלקים של הכלכלה הקשורים לאותה פעילות (דרך הפחתת עלויות או הגדלת תפוקה). שיפורים אלה, בתורם, עשויים להגדיל את האטרקטיביות של פעילות הליבה.

כלכלנים מיישמים כיום טיעונים של תשואות עולות בטווח רחב של תופעות כלכליות חשובות, אבל האופן שבו נורת מיישם טיעונים כאלה בדיון שלו בהקמה ובהתפתחות של מוסדות הוא אולי החשוב ביותר עבור מי שמעוניין לבחון לעומק תהליכים פוליטיים. נורת טוען כי אפשר ליישם את כל התכונות שארתור זיהה במסגרת המחקר על תשואות עולות בתחום הטכנולוגי גם ביחס למוסדות (North, 1990a: 95). בהקשרים של תלות גומלין חברתית מורכבת, הקמת מוסדות חדשים כרוכה לעתים קרובות בעלויות הקמה גבוהות או בעלויות קבועות גבוהות, ובמוסדות כאלה אפשר גם להבחין בהשפעות למידה משמעותיות, בהשפעות תיאום ובציפיות מותאמות. מוסדות מבוססים מייצרים תמריצים רבי-עוצמה המחזקים את יציבותם שלהם ומעודדים פיתוח נוסף.

נורת מדגיש שלא רק מוסדות יחידים הם זירה לתהליכי תשואות עולות. הסדרים מוסדיים יכולים להביא להופעתן של צורות ארגוניות משלימות, שבתמורה יכולות לייצר מוסדות משלימים חדשים. חוקרים במדעי החברה המתעניינים במסלולים של התפתחות מוסדית עוסקים פעמים רבות במה שנורת מכנה "רשת תלות הגומלין של מטריצה מוסדית". המטריצה הזו, הוא מדגיש, "מייצרת תשואות עולות עצומות" (North, 1990a: 95). פעמים רבות, התהליכים תלויי המסלול החזקים ביותר לא יופיעו ברמת הארגון או המוסד היחיד אלא ברמת מאקרו גבוהה יותר, שמערבת מערכים משלימים של ארגונים ומוסדות (Katznelson, 1997; Hall and Soskice, 2000).

טיעון זה עומד בלב הפרשנות המחודשת הגורפת של נורת להיסטוריה הכלכלית. השאלה המרכזית של נורת נוגעת להתכנסות המוגבלת של ביצועים

כלכליים במדינות שונות לאורך זמן. על פי התיאוריה הניאו-קלאסית, מדינות שאינן מפותחות דיין אמורות לאמץ ברצון את שיטות העבודה של מדינות שהביצועים הכלכליים שלהן טובים יותר, והדבר אמור להוביל להתכנסות מהירה למדי של הביצועים לדפוס אחיד. ואולם, בפועל אין זה כך. לדברי נורת, פיתוח תלוי מסלול של מטריצות מוסדיות מסביר את האנומליה של הפערים המתמשכים בביצועים כלכליים. קשה לשנות מוסדות לאחר הקמתם, ויש להם השפעה עצומה על האפשרויות לייצר צמיחה כלכלית מתמשכת. אנשים וארגונים מסתגלים למוסדות קיימים. אם המטריצה המוסדית יוצרת תמריצים לפיראטיות, מציין נורת, אנשים ישקיעו מאמץ ומשאבים כדי להפוך לפיראטים טובים. כאשר מוסדות אינם מצליחים לספק תמריצים שיגרמו לאנשים להיות יצרניים מבחינה כלכלית, אין זה סביר שהצמיחה הכלכלית תהיה גבוהה.

התובנה של נורת היא רבת-משמעות עבור חוקרי מדע המדינה משתי סיבות. ראשית, הוא מדגיש את הדמיון שבין מאפיינים של טכנולוגיה ומאפיינים מסוימים של אינטראקציות חברתיות. בהקשר זה ראוי לציין כי טיעוניו של ארתור בנוגע לטכנולוגיה אינם עוסקים בטכנולוגיה עצמה, אלא במאפיינים של טכנולוגיה כאשר היא באה במגע עם תכונות מסוימות של פעילות חברתית הקשורה לאותה טכנולוגיה. שנית, נורת מדגיש בצדק כי פיתוח מוסדי הוא תהליך של תשואות עולות. ואכן, ייתכן שעבור חוקרי מדע המדינה התפקיד המשמעותי ביותר של תלות מסלול הוא להסביר דפוסים של היווצרות מוסדות, יציבות מוסדית ושינוי מוסדי.

הדיאלוג סביב נושא התשואות העולות בכלכלה הוא שיח נלהב מהסוג המלווה את הולדתה של פרדיגמה. כלכלנים מדברים על תיאוריית צמיחה "חדשה", תיאוריית סחר "חדשה" וכן הלאה - כולן מבוססות על טיעונים הכוללים תשואות עולות. ובכל זאת, למרות שכיחותם של טיעונים כאלה וההתרגשות האינטלקטואלית המלווה אותם, יש סיבות מצוינות להאמין שטווח היישום של טיעונים אלה בתחום הפוליטי צריך להיות רחב לפחות כמו בכלכלה. כדי להבין מדוע, הבה נבחן את ההתנגדויות העיקריות לטיעוני התשואות העולות שצצו לאחרונה בתחום הכלכלה. דיון כזה יבהיר מה הם המקורות לתלות מסלול ויזהה את המנגנונים החברתיים שעלולים להוציא תהליכים כאלו מאיזון. הבהרה זו מספקת גשר אנליטי שימושי לחקירת תלות מסלול בפוליטיקה.

ליבוויץ ומרגוליס (Liebowitz and Margolis, 1995) מעלים בביקורת תקיפה כמה שאלות קשות על ספרות התשואות העולות. שני היבטים של הטיעון שלהם רלוונטיים לענייננו: הם מדגישים כי רק לתלות מסלול "שניתנת

לתיקון" יש באמת משמעות תיאורטית, וכי מנגנוני שוק מבטיחים שתלות מסלול כזו היא נדירה. אנתח להלן כל אחד מהטיעונים.⁸ בעקבות ויליאמסון (Williamson, 1993), ליבוביץ ומרגוליס מבחינים בין תלות מסלול שניתנת לתיקון וכזו שאינה ניתנת לתיקון. כאשר אין שיפורים אפשריים במסלול, בהווה או בעבר, תלות המסלול אינה ניתנת לתיקון. תלות מסלול שכזו "קובעת כי השפעות בין-זמניות מגדילות את השגיאה" (Liebowitz and Margolis, 1995: 207). במבט לאחור, היינו מעדיפים שחלופה אחרת הייתה נבחרת. ובכל זאת, ליבוביץ ומרגוליס מפקפקים בכך שלסוג כזה של תלות מסלול יש השלכות עמוקות. אם פעלנו כמיטב יכולתנו לאור המידע שהיה אז זמין, הרי הטעות הייתה בלתי נמנעת, והגדרת התוצאה כבלתי יעילה לא תהיה הגיונית. ליבוביץ ומרגוליס טוענים שהסוג היחיד של תלות מסלול שיש לו השלכות חשובות הוא תלות מסלול שהיא בת תיקון.

האם הביטול של תלות מסלול שאינה ניתנת לתיקון משכנע? כמו שמציין ויליאמסון (Williamson, 1993), אפשרות התיקון עשויה להיות סטנדרט ראוי למטרות מדיניות. עצם ההכרה בקיומה של תלות מסלול אינה יכולה לסייע לקובעי מדיניות אם הם אינם יודעים לזהות אותה מראש.⁹ אבל הטיעון של ליבוביץ ומרגוליס מאבד מכוחו אם המטרה שלנו היא להבין - אולי בדיעבד - מדוע היבטים מסוימים של חברות נעים בכיוונים מסוימים ואת ההשלכות של תנועות כאלה. וכמובן, בדיוק שאלות כאלה על סיבתיות הן העיסוק המרכזי של רוב החוקרים במדעי החברה.

החלק השני בביקורתם של ליבוביץ ומרגוליס הוא הטענה שתלות מסלול בת תיקון היא נדירה. הטענה שלהם פשוטה: אם אחת משתי אפשרויות עדיפה בטווח הארוך, אך לא בטווח הקצר, אזי כוחות השוק יבטיחו בדרך כלל את האימוץ של החלופה העדיפה. היכולת של שחקנים פרטיים להבין את מהותן של תשואות מהשקעות לטווח ארוך מונעת בחירות רעות. גם אפשרויות שיש להן החזרים נמוכים בטווח הקצר יקבלו את התמיכה הראויה - לכך דואגים מוסדות העוסקים בזכויות קניין, כללי הפטנטים ומגוון האפיקים בשוקי ההון. שחקנים כלכליים מביאים בחשבון את העתיד ולכן לא סביר שייסחפו

⁸ שימו לב לכך שהביקורת של ליבוביץ ומרגוליס תלויה באמינותם של שני חלקי הטיעון. לתלות מסלול יש משמעות במדעי החברה גם אם מתקיים רק אחד מהשניים: אם תלות מסלול שאינה ניתנת לתיקון היא רלוונטית, או אם יש בנמצא תלות מסלול הניתנת לתיקון.

⁹ כפי שצוין לעיל, בדיוק מהסיבה הזו קרוגמן ואחרים מטיילים ספק במי שמעלים טענות כלליות על ההשלכות של טיעונים של תשואות עולות על מדיניות סחר.

להתנהגות קצרת רואי שתכליתה למקסם רווחים בטווח הקצר על חשבון הטווח הארוך.

יש מן האמת בטיעון זה,¹⁰ אבל מידת התועלת שלו תלויה בחוזקם של המנגנונים שנועדו להתגבר על חשיבה לטווח קצר או על "נוסעים חופשיים". ליבוביץ ומרגוליס אמנם שאננים במידה לא מבוטלת לגבי היכולת של מנגנוני השוק השונים, אך יהיה זה נכון להשאיר נושאים אלו לכלכלנים. ואולם, יש שתי התנגדויות חשובות ביותר לטיעון זה. ראשית, נראה כי טיעונים בנוגע ליכולת החיזוי של השווקים תקפים רק לגבי סוגים מסוימים של תלות מסלול בכלכלה. הביקורת של ליבוביץ ומרגוליס מתמקדת בהחלטות של חברות להשקיע בעיקר בטכנולוגיות או במוצרים. עם זאת, ברוב הדוגמאות שנדונו לעיל (לדוגמה מרכז במרחב, התמחות סחר וצמיחה אנדוגנית), רבות מהתועלות של תשואות עולות הן חיצוניות לחברות אינדיבידואליות, ומשקיעים פרטיים ויזמים אינם יכולים להבינן במלואן. לכן המנגנונים שליבוביץ ומרגוליס זיהו ככל הנראה אינם יכולים להבטיח שהתוצאה הטובה ביותר לטווח הארוך היא זו שתיבחר.

ההתנגדות השנייה לטיעון של ליבוביץ ומרגוליס, ואולי החשובה יותר, היא שהוא אינו רלוונטי במיוחד להתפתחות של מוסדות, שנתונים גם הם לתהליכי תשואות עולות. שחקנים פרטיים אינם יכולים לעשות שימוש בפטנטים או בהון סיכון כדי ליהנות בטווח הארוך מהרווח הכלכלי הטמון בבניית מוסדות כלכליים מרכזיים. ואכן, הטיעון של ליבוביץ ומרגוליס פשוט מניח את נוכחותם של מוסדות שתומכים במנגנוני שוק. כמו כן נראה שהטיעון שלהם אינו מאוד רלוונטי לטיעון של גורת בנוגע לנוכחות של מוסדות וארגונים במטריצות או ברשתות של משטרים מסוימים. העובדה שהם אפילו אינם מצטטים את העבודה של גורת היא סימן בפני עצמו. גורת טוען שתהליכים תלויי מסלול של התפתחות מוסדית הם קריטיים להתפתחות של כלכלות שוק מסוימות. לשווקים פיננסיים המאופיינים בראייה לעתיד יש יכולת מוגבלת לגרום להתפתחות מוסדית; במידה רבה מאוד הם דווקא התוצרים שלה.

ליבוביץ ומרגוליס אינם מצליחים לטפל בנושאים של התפתחות מוסדית בכלכלה, וכישלונם מצביע על התנגדות בסיסית יותר. גם אם נקבל את הניתוח שלהם לגבי התחום הכלכלי, לטיעונים שלהם יש עדיין רלוונטיות מוגבלת

¹⁰ אכן, ארתור מכיר באופן מפורש באפשרות הזו, אם כי ככל הידוע לי הוא אינו תר אחר ההשלכות שלה באופן שיטתי (Arthur, 1994: 28), הערת שוליים 11).

למדע המדינה. מנגנוני שוק של "מבט לעתיד", חזקים ככל שיהיו, הם כמעט בוודאות חלשים הרבה יותר בפוליטיקה. החלק הבא מסביר מדוע.

ד. עוברים מכלכלה לפוליטיקה: אפשרות היישום של טיעוני תשואות עולות

התיאוריה המיקרו-כלכלית שופכת אור על תכונות חשובות של הנוף הפוליטי בתחומים מגוונים כמו מחקר על תחרות בין-מפלגתית, היווצרות של קבוצות אינטרס ותנועות חברתיות, התנהגות בוחרים וחקיקה. עם זאת, "ייצוא" תיאוריות כלכליות יהיה מועיל יותר אם ה"מייבאים" ממדעי המדינה יהיו מודעים היטב למאפיינים של הסביבה ה"מקומית". כמו שקובע טרי מו בנושא: "הבעיה האמיתית היא לנסות לזהות את אותן תכונות מהותיות של הפוליטיקה שעשויות לשמש כבסיס לתיאוריה, בסיס שיכול לנצל את הכלכלה החדשה מבלי שהיא תשתלט עליו או תסיט את הדיון למקום הלא נכון" (Moe, 1990: 19). טיעונים שנשענים על כלכלה חייבים להיות רגישים לטבעו השונה למדי של העולם הפוליטי (Lindblom, 1977; Moe, 1984; 1990; North, 1990b).

הפוליטיקה שונה מהכלכלה במובנים רבים. כדי לעבור בהצלחה מכלכלה לפוליטיקה בדיון על תלות מסלול יש לבדוק אילו היבטים הם הרלוונטים ביותר לחקירה של המקורות וההשלכות של תלות מסלול. אביא בהמשך סיכום קצר של המשימות המובחנות של הזירה הפוליטית, ולאחריו יתחלק הדיון לשני חלקים. הראשון דן בארבעה היבטים עיקריים וקשורים זה לזה של הפוליטיקה, שהופכים את המרחב החברתי הזה לכזה שמעודד תהליכי תשואות גוברות: (1) התפקיד המרכזי של פעולה קולקטיבית; (2) הצפיפות הגבוהה של מוסדות; (3) אפשרויות השימוש בסמכות הפוליטית כדי להגביר אסימטריות של כוח; (4) המורכבות והעמימות המובנית של הפוליטיקה. לאחר סקירה קצרה של כל אחד מאלו אדון ברלוונטיות שלהם לתלות מסלול. **כל אחד מהמאפיינים הללו הופך תהליכים של תשואה עולה לשכיחים בפוליטיקה.**

בחלק השני אני מסביר מדוע המנגנונים המקלים שמזהים ליבובין ומרגוליס במערכות כלכליות לעתים קרובות אינם יעילים בצמצום תלות מסלול בפוליטיקה. שלושה מאפיינים של פוליטיקה משנים את התמונה באופן משמעותי: היעדר מנגנונים של תחרות ולמידה שתכליתם לשפר יעילות, או חולשתם של מנגנונים קיימים כאלה; אופקי זמן קצרים יותר של שחקנים פוליטיים; והטייה חזקה של סטטוס קוו שהיא בדרך כלל מאפיין מובנה של

מוסדות פוליטיים. כל התכונות הללו הופכות תהליכים של תשואות עולות בפוליטיקה לאינטנסיביים במיוחד. בגללן קשה הרבה יותר להפוך את כיוונם של תהליכים ששחקנים כבר התחילו בהם. תהליכים של תשואות עולות הם כיום מרכזיים בתיאוריה הכלכלית, וטענתי היא שהדינמיקות הללו יהיו רווחות מאוד ובדרך כלל קשות יותר לתיקון בתחום הפוליטי.

לצורך מאמר זה, התכונה הבסיסית של הפוליטיקה היא עיסוקה באספקת טובין ציבוריים.¹¹ המאפיינים הייחודיים של טובין כאלו הם האופי המשותף של ההיצע (עלויות הייצור של הטובין אינן מושפעות או מושפעות קלות בלבד ממספר הצרכנים בפועל) והעובדה שאי-אפשר למנוע את השימוש בהם (יקר מאוד או בלתי אפשרי להגביל את הצריכה רק לאלו ששילמו עבורם). בגלל תכונות אלה, הנפוצות מאוד בחיים המודרניים, קשה מאוד לספק את הטובין הציבוריים - החל מביטחון לאומי וכלה בהגנת הסביבה - באמצעות שווקים. הקושי למנוע את השימוש בהם יוצר תמריצים לנוסעים חופשיים, מאחר שפרטים יזכו בתועלות של הטובין הציבוריים בין שהם תורמים לייצור שלהם ובין שאינם. המאפיין המשותף של ההיצע משמעו שהשוק הפרטי ייצר טובין כאלה בחסר, שכן שחקנים פרטיים נוטים להביא בחשבון רק את התועלות שהם עצמם יפיקו.

המאפיינים הללו של טובין ציבוריים עוזרים להסביר מדוע התכונות המרכזיות של מערכות פוליטיות אינן נתונות לבחירתן. על מנת לספק את הטובין לכלל החברה נחוצה הפעלת סמכות, שמשולבת בדרך כלל עם מערך מורכב של מוסדות משלימים שנועדו להגביל את הסמכות ולהעניק לה לגיטימציה. כללים מחייבים מבחינה משפטית אינם רק הבסיס לפעילות פוליטית (כמו זכויות קניין בכלכלה); הם לא פחות ממהותה של הפוליטיקה (Lindblom, 1977; Moe, 1990). למאפיין מרכזי זה של הפוליטיקה יש כמה השלכות על אופיים של החיים הפוליטיים, וכל אחת מהן רלוונטית להערכה של הנטיות לכיוון תלות מסלול.

1. האופי הקולקטיבי של הפוליטיקה

השוואה מהירה עם שווקים כלכליים יכולה להראות עד כמה פעולה קולקטיבית שכיחה בפוליטיקה. נניח שבמקום העבודה שלך הבוס מעצבן

¹¹ ברוב המקרים, הטובין שעל הפרק אינם טובין ציבוריים "טהורים" - עובדה שמשבכת את הניתוח אבל אינה משנה את הטענות הבסיסיות שלי. לדיון בנושא ראו פרק 2 אצל Mueller, 1989, וכן Cornes and Sandler, 1996.

המשכורת גרועה. האפשרות שבידך ברורה: לחפש עבודה באחת החברות האחרות בשוק או להקים עסק משלך. היכולת שלך לעבור ממקום עבודה אחד לאחר תלויה במצב שוק העבודה, אך החלופות התחרותיות יקבעו עד כמה מעצבן הבוס שלך יכול להרשות לעצמו להיות וכמה נמוכה יכולה להיות המשכורת.

או נניח שאת ממציאה מוצר חדש ונהדר. בהנחה שאת יכולה לקבל גיבוי פיננסי (דבר שאמור לקרות - זה כאמור רעיון נהדר, והשוק מייצר היצע זמין של הון סיכון), הסיכויים שלך טובים. דבר אינו עוצר אותך מלהיכנס לעסקים או למכור את הרעיון למישהו אחר. כך או כך, המוצר החדש והמעולה יוצא לשוק והחדשנות שלך מניבה רווח ניכר עבורך.

גם סביבת הצרכנים, לפחות לפי ספרי הלימוד, מתעצבת לפי פעולותיהם הנפרדות של הפרטים בה. כלומר ההחלטות שלי באופן עקרוני אינן תלויות בציפיות שלי ביחס לבחירות של צרכנים אחרים.¹² אין צורך בניסיונות מפורשים לתאם התנהגות; השוק פשוט צובר את ההחלטות המבודדות של הפרטים השונים.

הדוגמאות המסוגגנות האלו ממחישות את הגמישות והנזילות של שווקים כלכליים, ואת רגישותם להחלטות של פרטים בודדים. לעומת זאת, "שווקים" פוליטיים בדרך כלל רחוקים מלהיות גמישים ונזילים. בפוליטיקה, ההשלכות של המעשים שלי תלויות במידה רבה במעשיהם של אחרים. מה שאני מקבל מה"שוק" תלוי לא רק במה שאני עושה, אלא (בעיקר) במה שאחרים עושים. בעקבות עבודתו פורצת הדרך של אולסון (Olson, 1965) הכירו זה מכבר חוקרים של התחום הפוליטי ב"היגיון של פעולה קולקטיבית". רוב ה"טובין" שמיוצרים בפוליטיקה הם טובין ציבוריים; קשה להגביל את הצריכה שלהם רק לאלה שלקחו חלק באספקתם. משום כך לאנשים תהיה נטייה חזקה להפוך לנוסעים חופשיים. יצירת תנאים שבהם פעולה קולקטיבית תהיה עדיפה היא נושא עיקרי בחיים הפוליטיים.

הבעיה אינה מוגבלת לעובדה שהמגזר הציבורי מייצר טובין ציבוריים. בהתחשב בהסתמכות של הפוליטיקה על מנגנונים של החלטה קולקטיבית שמגובה על ידי סמכות, לחוקים עצמם יש אופי של טובין ציבוריים למי שנהנה

¹² זהו הבדל קריטי בין כלכלה לפוליטיקה, אבל דרושות כאן כמה הבחנות חשובות. למשל, לעתים קרובות צריכה מושפעת רבות מגורמים חיצוניים, שהופכים את הבחירות של הצרכן לתלויות. כפי שכבר ציינתי, התנאים שמאפשרים צריכה בלתי תלויה לרוב אינם ישימים למוצרי טכנולוגיה עילית, שלעתים קרובות צריכתם קשורה בהשפעות רשת חיצוניות. לדיון טוב בכמה מהסיבוכים הללו ראו Hirsch, 1977.

מהם. במילותיהם של מרוול ואוליבר (Marwell and Oliver, 1993: 42), "ההשפעה על מדיניות הממשלה מאופיינת כמעט תמיד בהיצע שיתופי במיוחד". בשל הנסיבות האלה, הפעולה הקולקטיבית מביאה עמה בעיות חמורות.

יש סיבה נוספת לכך שפעולה פוליטית לעתים קרובות דורשת תיאום. לרבים מהיעדים ששחקנים פוליטיים מנסים להשיג יש אופי של "הכול או כלום" (ניצחון או הפסד של לוביסטים, קושרי קשר ופוליטיקאים המעוניינים להיבחר מחדש; הצלחה או כישלון בהעברת חקיקה). בניגוד לשווקים כלכליים, שבהם יש בדרך כלל מקום לחברות רבות, בפוליטיקה אין כמעט חשיבות למי שמגיע למקום השני. תכונה זו יכולה להיות בעייתית מאוד - והדוגמה הראשונה שעולה בראש היא המנשביקים ב-1917. שוב, היעילות של הפעולות שלי תלויה במידה רבה בפעולות של אחרים. בהיבטים מסוימים של הפוליטיקה זה פחות נכון - כמו במענה על סקר דעת קהל או בהצבעה בבחירות. עם זאת, אפילו לתוצאות בחירות יש אופי "עדרי" (בהעדרה של מערכת טהורה של ייצוג יחסי) משום שאנשים שאינם רוצים "לבזבז" את קולם מכוונים את פעולותיהם לפי מה שהם מצפים שאחרים יעשו.

מאפיין חשוב מאוד של רוב צורות הפעולה הקולקטיבית בפוליטיקה הוא היעדר קשר ליניארי בין מאמץ ותוצאה. במקום זאת, לפעולה קולקטיבית יש לעתים קרובות תכונות רבות התורמות למשוב חיובי (Marwell and Oliver, 1993). סיבה מרכזית לכך היא השכיחות של ציפיות מותאמות. בזירה שבה לבחירה בסוס הלא נכון יכולות להיות עלויות גבוהות מאוד, שחקנים חייבים להתאים ללא הרף את התנהגותם לציפיותיהם מפעולותיהם של אחרים. הבחירה של שחקן להשקיע מאמץ בהקמת מפלגה חדשה, בהצטרפות לקואליציה פוטנציאלית או בהספקת משאבים לקבוצת אינטרס עשויה להיות תלויה במידה ניכרת בביטחון של אותו שחקן בכך שרבים אחרים יעשו כמוהו. כמו כן, סוגים רבים של פעולה קולקטיבית כרוכים בעלויות הקמה גבוהות, משום שיש להשקיע בארגון הראשוני משאבים ניכרים (חומריים או תרבותיים) לפני שהקבוצה מצליחה לממן את עצמה.

העובדה שתהליכים של פעולה קולקטיבית בפוליטיקה נתונים לעתים קרובות לתשואות עולות מסבירה מדוע חוקרי מדעי החברה מופתעים פעמים רבות מהיציבות היחסית של דפוסים של ניוד פוליטי לאורך זמן. עבודתם של ליפסט ורוקאן (Lipst and Rokkan, 1967) על מפלגות פוליטיות באירופה מדגימה את הדינמיקה הזו: צומתי מפתח היסטוריים יצרו שסעים פוליטיים מרכזיים. המחלוקות הפוליטיות הללו התארגנו לכדי מפלגות פוליטיות. לאחר

שהן מתגברות על עלויות הקמה הראשוניות ומניעות תהליכים של ציפיות מותאמות, המפלגות הללו מיוצרות מחדש עם הזמן, מה שמייצר מערכות מפלגתיות "קפואות".

מחקר שערך לאחרונה סקופול (Skocpol, 1999) מספק ראיות חזקות נוספות בנוגע להמשכיות הארגונית שמשוּב חיובי יכול לגרום. סקופול בחן מספר גדול של ארגונים מבוססי התנדבות בארצות הברית, זיהה 58 ארגונים שנרשמו אליהם יותר מ-1% מהאוכלוסייה האמריקנית מאז 1830 (או חצי מכך בארגונים שפנו רק למגדר אחד) ועקב אחריהם לאורך זמן. התוצאות חושפות המשכיות ארגונית בולטת: אף על פי שחלק מאותם ארגונים חצו את סף ה-1% רק לתקופה קצרה יחסית, 26 מהארגונים נשארו מעליו עד היום. מבין אלה, 16 הגיעו לרף ה-1% עד 1940, וכמה מהם הגיעו להישג זה מוקדם הרבה יותר. ארגונים רבים אמנם נשרו מהרשימה, אך הצליחו להשאר בה במשך עשורים רבים. מבין 40 הארגונים שהוקמו לפני 1900, 19 עברו את סף ה-1% במשך לפחות חמישה עשורים. עשרה מתוך אותם 40 ארגונים נמצאים עדיין מעל הסף, מאה שנים ויותר לאחר היווסדם.¹³ בקצרה, למרות השינויים החברתיים, הכלכליים והפוליטיים המשמעותיים שקרו בעשרות שנים אלה, דינמיקות של חיזוק עצמי הקשורות לתהליכי פעולה קולקטיבית גורמות לכך שלארגונים יש נטייה חזקה להישאר פעילים לאחר התמסדותם.

2. הצפיפות המוסדית של הפוליטיקה

על פי המחקר העכשווי במדע המדינה, על מנת לתאם בין שחקנים המבקשים להשיג טובין ציבוריים יש לעתים קרובות צורך בהקמה של מוסדות רשמיים. מהרגע שהוקמו, האילוצים שכופים המוסדות האלה יכולים לחול על כולם - אלו שאינם מסכימים עמם כמו גם אלו שמסכימים עמם - והם נשענים, בסופו של דבר, על כוח. אפשרות היציאה, המרכזית כל כך לפעולתו של השוק, לעתים קרובות אינה זמינה (או יקרה להחריד) לשחקנים שמרגישים שלא קיבלו את השירות הראוי מהסדרים פוליטיים קיימים. בפוליטיקה, אילוצים מוסדיים נמצאים בכל מקום. פוליטיקה כרוכה במאבקים על הסמכות לקבוע, לאכוף ולשנות את הכללים המסדירים פעולה חברתית בטריטוריה מסוימת. חלק ניכר מהפוליטיקה מבוסס על סמכות ולא על חילופין. הן המוסדות

¹³ יש להדגיש שהעובדה הזו אינה מבטאת במלואה את המשכיות הארגונית, מאחר שקבוצות רבות שלא הגיעו לרף ה-1% עדיין מונות חברים רבים מאוד. כמו כן, ייתכן שהן התקיימו כארגונים גדולים למדי במשך תקופות ארוכות לפני שחצו את הסף.

הרשמיים (כגון הסדרים חוקתיים) והן המדיניות הציבורית מגבילים מאוד את ההתנהגות באמצעים משפטיים.

אמנם אין זה שגורתי, אך חשוב לכלול בתפיסת ההסדר הזו מדיניות ציבורית כמו גם מוסדות רשמיים (Pierson, 1993). בדרך כלל קל יותר לשנות מדיניות מאשר כללים מכוננים של מוסדות רשמיים, אך למרות זאת מדיניות היא מאפיין מגביל בולט מאוד של הסביבה הפוליטית. כאשר מדיניות מעוגנת בחוק ומגובה על ידי כוח הכפייה של המדינה היא מאותתת לשחקנים מה צריך לעשות ומה אי-אפשר לעשות, וקובעת את מרבית התגומולים והעלויות הקשורים לפעולות מסוימות. רוב מתווי המדיניות הם עמידים להפליא (Rose, 1990). הסדרי מדיניות מקיפים מעצבים מן היסוד את התמריצים והמשאבים של שחקנים פוליטיים, במיוחד בחברות מודרניות.

הטענה שבמוסדות כאלו נוטים להתרחש תהליכים המאופיינים בתשואות עולות משתמעת מחלק ניכר מהמחקר העכשווי על מוסדות. חוקרים מדגישים כיצד מוסדות יכולים לעזור לשחקנים להתגבר על דילמות רבות הנובעות ממצבים של בחירה קולקטיבית - במיוחד הצורך להתאים את ההתנהגות שלהם באמצעות ריסון הציפיות לגבי התנהגותם של אחרים. עם זאת, המחקר אינו עוסק די הצורך בהכרה בכך שמאפייניים אלו יוצרים תהליכים של התפתחות מוסדית שהם תלויי מסלול.

כפי שכבר נדון לעיל, נורת מתאר בהרחבה כיצד מוסדות מניעים תהליכים של חיזוק עצמי שבעטיים היפוך הכיוון של המסלול מאבד עם הזמן יותר ויותר מהאטרקטיביות שלו. בהקשרים של תלות גומלין חברתית מורכבת, יקר מאוד ליצור מוסדות חדשים ומתווי מדיניות חדשים, והם יוצרים פעמים רבות השפעות למידה, השפעות תיאום וציפיות מותאמות. מוסדות ומדיניות עשויים לעודד אנשים וארגונים להשקיע בכישורים מתמחים, להעמיק את מערכות היחסים שלהם עם אנשים וארגונים אחרים ולפתח זהויות פוליטיות וחברתיות מסוימות.¹⁴ הפעולות הללו מגבירות את האטרקטיביות של ההסדרים המוסדיים הקיימים בהשוואה לחלופות היפותטיות. כששחקנים

¹⁴ מקובל להתייחס להשלכות כאלו כעלויות שקועות. טרמינולוגיה זו, אף שהיא אינטואיטיבית, אינה מתאימה כאן. כלכלנים משתמשים במושג זה כדי לציין הוצאות קודמות שאי-אפשר להשיב ושאינן להביא בחשבון בעת בחירה בין החלופות הקיימות בהווה. לעומת זאת, הרעיון המרכזי של תלות מסלול הוא שהבחירות הקודמות הללו פעמים רבות דווקא רלוונטיות לפעולה הנוכחית. במקרים של תשואות עולות, התאמות חברתיות מייצגות השקעות שמניבות תועלות מתמשכות. ייתכן ששחקנים מקובעים על חלופה נוכחית רק משום שדרושה השקעה חדשה בהיקף גדול מאוד על מנת שחלופה אחרת, העדיפה מבחינה תיאורטית, תניב תועלות גדולות יותר.

חברתיים מתחייבים על בסיס מוסדות ומתווי מדיניות קיימים, עלות היציאה שלהם מהסדרים קיימים בדרך כלל מתייקרת באופן דרמטי.

3. סמכות פוליטית ואסימטריה של כוח

במסגרת הוויכוח המפורסם משנות השישים והשבעים של המאה הקודמת על אודות עוצמת הקהילה, בכרך וברץ (Bachrach and Baratz, 1962) ולוק (Lukes, 1974) טענו באופן משכנע שאסימטריה של כוח היא לפעמים חבויה מן העין; במקום שבו אי-השוויון בחלוקת הכוח הוא הגדול ביותר, לרוב אין צורך להפעיל את הכוח בגלוי. הביקורת הפלורליסטית טענה לעומתם כי הערכה שיטתית של טענות כאלו היא בלתי אפשרית (Polsoy, 1971; Wolfinger, 1963). אף שהוא אינו ממסגר את הנושא בדיוק כך, גבנטה (Gaventa, 1980) מדגים שאסימטריה של כוח יכולה לשקף את הפעולה של תהליכי משוב חיובי לאורך תקופות משמעותיות. תהליכים של תשואות עולות יכולים להפוך מצב של סכסוך מאוזן יחסית, שבו קבוצה אחת של שחקנים חייבת לכפות את העדפותיה במישרין על קבוצה אחרת ("הפן הראשון של העוצמה"), למצב שבו יחסי הכוח הופכים לבלתי שווים במידה כזו שתגובות צפויות ("הפן השני של העוצמה") ומניפולוציה אידיאולוגית ("הפן השלישי של העוצמה") הופכים את הסכסוך הפוליטי הגלוי ללא הכרחי. מכאן שמשווא חיובי לאורך זמן מגדיל את האסימטריה של הכוח ובמקביל הופך את יחסי הכוח לפחות ופחות גלויים.

ההקצאה של סמכות פוליטית לשחקנים מסוימים היא מקור עיקרי של משוב חיובי מסוג זה. ואכן, זהו מקור לתלות מסלול השונה למדי מאלו שארתור ונורת דנו בהם. כאשר שחקנים מסוימים נמצאים בעמדה שבה הם יכולים לכפות כללים על אחרים, השימוש בכוח עשוי להוביל לחיזוק עצמי (Mahoney, 1999). שחקנים יכולים להשתמש בסמכות פוליטית כדי לשנות את כללי המשחק (הנקבעים הן דרך מוסדות רשמיים והן דרך מתווים שונים של מדיניות ציבורית) באופן שיגדיל את כוחם שלהם. פערים קטנים יחסית במשאבים פוליטיים בין קבוצות מתמודדות עשויים להתרחב לאורך זמן ובאופן דרמטי ברגע שהמשוב החיובי מתחיל להשפיע.

4. המורכבות והעמימות של הפוליטיקה

התיאוריה הכלכלית בנויה בחלקה הגדול סביב ההנחה השימושית והמתקבלת על הדעת ששחקנים שואפים להשתפר ולהגיע לאופטימום ושהם

יחסית טובים בכך. חברות עסקיות פועלות על מנת למקסם רווחים, והמדד לביצועים טובים הוא פשוט ושקוף יחסית. מחירים טומנים בחובם מידע שמאפשר לנתח בקלות יחסית כיצד מאפיינים שונים של הסביבה הכלכלית משפיעים על הביצועים של חברה עסקית. רבים מהמאפיינים האלה ניתנים לכימות באמצעות מדדים גלויים וחד-משמעיים, ועובדים יכולים להשיג מידע טוב למדי בנוגע למשכורות ולתנאי העבודה שחברות שונות מציעות. גם צרכנים מיומנים - לפחות באופן סביר - בניווט בין רוב ההיבטים של העולם הכלכלי. הקשר בין בחירות ותוצאות ברור בדרך כלל: עבודה חדשה צפויה להגדיל את ההכנסה; קניית מכונית תקטין את היתרה בחשבון הבנק. איכות הטובין מתבררת בדרך כלל תוך זמן קצר, ורכישות חוזרות מאפשרות לצרכנים לדגום חלופות.

אפשר כמובן להוסיף סיבוכים רבים לתמונה הפשוטה הזו של המרחב הכלכלי, ולעתים קרובות השוק מורכב מאוד ומבלבל. עם זאת, שחקנים במרחב הכלכלי יכולים לתקן את הטעויות שלהם לאורך זמן בזכות מאפיינים שאת חלקם מנינו לעיל: המידע הטמון במחירים; השכיחות של אינטראקציות חוזרות ונשנות; היעדר צורך בתיאום של רוב ההחלטות הכלכליות של היחיד עם אלו של שחקנים אחרים; והקשר הסיבתי בין בחירות ותוצאות, אשר מתברר בדרך כלל במהירות יחסית.

פוליטיקה היא סביבה הרבה הרבה יותר מעורפלת (North, 1990; Moe, 1990b). אין בה מאפיין בעל תפקיד דומה לזה שהמחיר משחק בסביבה העסקית. שחקנים פוליטיים מנסים להשיג מגוון של מטרות. יתרה מזאת, היבטים חשובים של הביצועים הפוליטיים לעתים קרובות אינם גלויים או קשים למדידה. גם אם אנחנו מאמינים שמערכת אינה מתפקדת היטב, עדיין קשה לקבוע אילו רכיבים בתוך המערכות המורכבות הללו הם שאחראים לכך ואילו התאמות יביאו לתוצאות טובות יותר. כדי להתמודד עם מצבים של בחירה קולקטיבית בפוליטיקה אין בררה אלא להסתמך על נהלים מפורטים, אבל הדבר פוגע בשקיפות, כלומר מגדיל מאוד את עלויות העסקה (Mueller, 1989; Cornes and Sandler, 1996). מורכבות המטרות בפוליטיקה, כמו גם הקשרים הרופפים והעמומים בין פעולות ותוצאות, הם שהופכים את התחום הפוליטי למעורפל מיסודו.

גם אם אפשר לזהות טעויות או כשלים בפוליטיקה, שיפור דרך תהליכים של ניסוי וטעייה רחוק מלהיות אוטומטי. משתתפים רבים בפוליטיקה (מצביעים, חברי קבוצות אינטרס) עוסקים בפעילות פוליטית באופן לא סדיר. לעתים קרובות הכלים שבידיהם גסים מאוד, כמו המכשיר הקהה כל כך של

ההצבעה, ולפעולות שלהן יש השלכות רק כאשר הן מצטברות. בין הפעולות הפוליטיות האלה לבין תוצאות פוליטיות מפרידים לא פעם פערי זמן גדולים ושרשראות סיבתיות מורכבות, ולכן הבנות מוטעות לעתים קרובות אינן מתוקנות.

אין כוונתי לומר כאן שלמידה לעולם אינה מתרחשת בפוליטיקה, אלא שהלמידה היא קשה מאוד ואי-אפשר פשוט להניח שתתרחש. במקום זאת יש להתייחס להבנות של העולם הפוליטי עצמן כרגישות לתלות מסלול. בהסתמך על המחקר הן בפסיכולוגיה קוגניטיבית והן בתיאוריה ארגונית, חוקרים טוענים שיש הטיה משמעותית באופן שבו שחקנים הפועלים בהקשר חברתי של מורכבות ועמימות גבוהות מסננים מידע ומשבצים אותו ב"מפות מנטליות" קיימות (Arthur, 1994; North and Denzau, 1994): הם נוטים להטמיע מידע שמחזק את המידע הקיים ולסנן החוצה מידע סותר. פרשנויות חברתיות של סביבות מורכבות כמו פוליטיקה מאופיינות במשוב חיובי. ההתפתחות של הבנות חברתיות בסיסיות כרוכה בעלויות הקמה גבוהות ובהשפעות למידה; לעתים קרובות הבנות אלה משותפות עם שחקנים חברתיים אחרים בדרכים שיוצרות השפעות רשת וציפיות מותאמות. הצורך להשתמש במפות מנטליות מוביל לתשואות עולות - הן ברמה האינדיבידואלית והן ברמה הקבוצתית, מכיוון ש"קהילות שיח" פעמים רבות חולקות ומייצרות אידיאולוגיה דומה (Wuthnow 1989, 5).

המחקרים האחרונים מחזקים את מה שחוקרים של תרבות פוליטית טוענים זה שנים רבות, ותואמים גם את ממצאיהם העדכניים של המדעים הקוגניטיביים: 16 השקפות בסיסיות על פוליטיקה - החל מאידיאולוגיות ועד הבנות של היבטים מסוימים של ממשלות או נטיות כלפי קבוצות פוליטיות או מפלגות - בדרך כלל אינן משתנות לאחר שהתבססו. הן תלויות מסלול. 17

¹⁵ הניתוח המתוחכם של וותנאו (Wuthnow, 1989) של ההתפתחות ההשוואתית של אידיאולוגיות, המדגיש תקופות קצרות יחסית של פתיחות היסטורית שאחריהן מתרחשים תהליכים שבוררים ואז ממסדים מסלול מסוים של התפתחות אידיאולוגית, תואם במידה רבה את המסגרת הרעיונית המוצעת כאן.

¹⁶ ראו לדוגמה את הצהרתו של מנהיים (Mannheim, 1952: 298) בחיבורו המפורסם על דורות: "בהיווצרות התודעה יש חשיבות ניכרת לחוויות שיצרו את אותם 'רשמים ראשוניים' החשובים כל כך [...] רשמים מוקדמים נוטים להתמוזג לכדי תפיסה טבעית של העולם".

¹⁷ ואכן, כפי שאנשי שיווק יודעים היטב, השפעות קוגניטיביות תלויות מסלול ניכרות גם בעולם המעורפל פחות של הצריכה. משום כך מפרסמים חומדים את תשומת הלב של צעירים, אלו שטרם בחרו בחירות סופיות (וגמישות). דוגמה מרשימה מהעת האחרונה היא מאמץ השיווק של ליגת הפוטבול הלאומית (NFL), שנבהלה מסימנים לכך שבני נוער נמשכים יותר ויותר לכדורסל ולכדורגל. בכיר לשעבר ברשת MTV שכעת מפיק אירועים מיוחדים ב-NFL מדבר בשפה של תשואות עולות: "בסופו של דבר צריך לשים פוטבול [...] בידיים של ילד מוקדם ככל האפשר. ילד בן שש, אם אפשר."

יש אפוא סיבות משכנעות להאמין שלחיים הפוליטיים תהיה במקרים רבים דינמיקה של תשואות עולות. ארבעה תהליכים מרכזיים בסביבות פוליטיות מאופיינים בנטייה למשוב חיובי: פעולה קולקטיבית, פיתוח מוסדי, הפעלת סמכות ופרשנות חברתית. בכל אחד מהמקרים הללו יש סיבות לצפות שצעדים בכיוון מסוים יכולים לעורר דינמיקה של חיזוק עצמי. זוהי מסקנה חשובה ביותר: כשלעצמה, היא מסבירה מדוע תשואות עולות הן מושג קריטי עבור מי שמבקש להבין את המקורות של יציבות פוליטית ושל שינוי פוליטי. הכרה בחשיבות של תהליכי חיזוק עצמי מטלטלת את חקר הכלכלה מן היסוד, וחוקרי מדע המדינה צריכים גם הם להביא בחשבון את ההשלכות של תהליכים אלה - אולי אפילו יותר מהכלכלנים.

ייתכן גם שההשפעות של תהליכים כאלה על הפוליטיקה הן לעתים קרובות אינטנסיביות במיוחד. בהמשך פרק זה אני דן בשאלה מדוע לרוב קשה יותר לשנות כיוון בפוליטיקה מאשר בכלכלה. כלכלנים טוענים כי השוק מספק שני מנגנונים רבי עוצמה ליציאה ממסלולים בעייתיים: תחרות ולמידה. לחצים תחרותיים בחברת שוק גורמים להתפתחות של ארגונים חדשים עם מבנים יעילים יותר, אשר בסופו של דבר יחליפו ארגונים שאינם אופטימליים (Alchian, 1950). תהליכי למידה בתוך חברות עסקיות יכולים גם הם להוביל לתיקון. לדברי ויליאמסון (Williamson 1993, 116–117), אפשר לסמוך על "הנטייה להרחיק ראות" או על "הרוח הרציונלית" שהכלכלה מייחסת לשחקנים כלכליים: "לאחר ששחקנים אלה מבינים את התוצאות שהיו עד כה בלתי צפויות, השפעותיהן יהיו צפויות מעתה ואילך וההשלכות יוכלו להיטמע לתוך המערך הארגוני. כך יופחתו בעתיד עלויות לא רצויות, והרווחים הבלתי צפויים יגדלו. התוצאה על פי רוב תהיה ביצועים כלכליים טובים יותר" (שם).

כמובן, שני המנגנונים הללו אינם מבטיחים תיקון בהקשר של תשואות עולות. במקרים רבים, אפשרויות ששיגו יתרון התחלתי יחזקו את עצמן לאורך זמן, גם אם יש להן חסרונות חמורים. עם זאת, יש להדגיש שמנגנוני התיקון של ויליאמסון הם אפילו יעילים פחות כאשר אנחנו עוברים מחברות בשווקים פרטיים אל עולמם של מוסדות פוליטיים (Moe 1984, 1990; Pierson 2000a) - ובמיוחד כאשר מדובר במנגנוני תחרות. נדירים המקרים שבהם מוסדות פוליטיים נאלצים להתמודד עם סביבה צפופה של מוסדות מתחרים, שירוויחו מיד מביצועים לא יעילים של מתחריהם, ימשכו אליהם את הלקוחות של אותם מוסדות כושלים ויביאו אותם לפשיטת רגל. אפשר להשתמש

אתה רוצה לשים כדור פוטבול בידיים שלהם לפני שמישהו ישים כדורסל בידיים שלהם, או מקל הוקי או מחבט טניס או מחבט גולף" (Seabrook, 1997: 47).

במודלים של תחרות כדי להבין כמה היבטים חשובים של פוליטיקה (כגון יחסים בין-לאומיים ובחירות), אבל אין ספק בכך שסביבות פוליטיות הן בדרך כלל יותר "מתירניות" מסביבות כלכליות (Krasner, 1989).

כפי שמעלה הדיון שלעיל, המורכבות והעמימות של הפוליטיקה מקשות מאוד על השימוש בטיעונים של למידה. ייתכן שאפשר לטעון שפוליטיקה כרוכה לפעמים גם בתהליכי למידה, כיוון שהתגובות לבעיות ציבוריות מאופיינות לעתים בניסוי וטעייה (Hecl, 1974; Hall, 1993). ואולם, אין זה מנגנון של סלקציה המשפר את היעילות של שחקנים כפי שעושה התחרות בכלכלה או הבררה הטבעית בביולוגיה. מאחר שהמציאות הפוליטית מורכבת כל כך וקשה מאוד להעריך ביצועים ציבוריים ולקבוע אילו מהאפשרויות תהיה הטובה ביותר, למגנון מעין זה של תיקון עצמי יש לרוב מגבלות.

גם כאשר למידה אכן מתרחשת, ניצבים בפניה מכשולים נוספים. במילותיו של ויליאמסון (Williamson 1993, 117), למידה עדיין חייבת להיות "מוטמעת חזרה לתוך המערך הארגוני". כל החסמים לשינוי במערכות הנתונות לתשואות עולות הופכים רלוונטיים: תנועה ממושכת במסלול מסוים תגדיל את העלויות של מעבר לחלופות שכבר נזנחו בעבר. יתר על כן, בפוליטיקה, שינוי כזה ייתקל בשני מכשולים נוספים: אופקי הזמן הקצרים של שחקנים פוליטיים והטיה חזקה לכיוון סטטוס קוו המאפיינת את כללי קבלת ההחלטות שרוב המוסדות הפוליטיים מתנהלים לפיהם. בשל גורמים אלה, ההשפעות של תלות מסלול הן לעתים קרובות חזקות במיוחד בפוליטיקה.

אופקי זמן. ההצהרה המיוחסת לדיוויד סטוקמן (Stockman), מנהל באגף התקציבים בתקופת ממשל רייגן, היא יוצאת דופן בקרב מקבלי החלטות פוליטיים ולו בשל הכנות שלה. כשנשאל על ידי יועץ בשנת 1981 כיצד יש לטפל בבעיות הקשות של המימון לטווח ארוך של הביטוח הלאומי, סטוקמן דחה את הרעיון על הסף. הוא הסביר שיש לו עניין מועט בבזבוז "הרבה הון פוליטי על מה שיהיה הבעיה של משהו אחר ב-2010" (מצוטט אצל Greider, 1982: 43).

רבות מההשלכות של החלטות פוליטיות - בעיקר התערבויות מורכבות באמצעות מדיניות או רפורמות מוסדיות גדולות - מתבטאות רק בטווח הארוך. אך שחקנים פוליטיים, ובייחוד פוליטיקאים, מתעניינים לעתים קרובות דווקא בהשלכות לטווח הקצר של מעשיהם; להשפעות ארוכות טווח נוטים להתייחס בביטול. הסיבה העיקרית היא ההיגיון של הפוליטיקה האלקטורלית. מאחר שבחרים מחליטים את ההחלטות שלהם בטווח הקצר, נבחרים ציבור נוטים

להזניח סוגיות בעלות משמעות בטווח הארוך. הם יפנו תשומת לב להשלכות ארוכות טווח רק כאשר יש להן חשיבות פוליטית או כאשר הם אינם חוששים מ"נקמת" הבוחרים בטווח הקצר. כפי שג'ון מיינרד קיינס ציין פעם, בטווח הארוך כולנו מתים; לפוליטיקאים במשטרים דמוקרטיים יש סיבה מיוחדת לאמץ את המסר הזה.

הנושא של אופקי זמן לא זכה לתשומת לב רבה במחקר במדע המדינה. מתפתחת ספרות מעניינת בנושא "התחייבויות אמינות" - הניסיון של שחקנים פוליטיים ליצור הסדרים המאפשרים שיתוף פעולה באמצעות הארכת אופקי זמן (North and Weingast, 1989; Shepsle, 1991; North, 1993). אנו יודעים מעט יחסית על אופקי הזמן של שחקנים פוליטיים שונים או על ההסדרים המוסדיים הדרושים כדי להגדיל את הרלוונטיות הפוליטית של העתיד עבורם. על פי מחקרים עדכניים, מערכים מוסדיים מסוימים (כגון בנקים מרכזיים עצמאיים) המעצימים סוגים מסוימים של שחקנים פוליטיים (בנקאים, למשל) עשויים להצליח להאריך אופקי זמן בפוליטיקה.

ואולם, מנגנונים כאלה הם בדרך כלל יעילים פחות בפוליטיקה מאשר בכלכלה. כאמור, לשוק יש כמה מנגנונים חזקים להארכת אופקי זמן - במיוחד זכויות קניין ושוקי הון. המנגנונים בפוליטיקה הם בדרך כלל חלשים הרבה יותר. קשה לנטר התנהגות פוליטית לאורך זמן כי מדדי הביצוע הם על פי רוב מוגבלים מאוד. משום כך, אין זה מקרה שחלק גדול מהדיון - האופטימי לרוב - בבחירה רציונלית של "התחייבויות אמינות" בפוליטיקה התמקד בנושאים כלכליים שקופים יחסית (למשל גירעונות תקציביים ומדיניות מוניטרית). במקרים אלה מדדי הביצוע ברורים וקל לעקוב אחר התנהגות. נושאים אלה הם אמנם חשובים, אולם שונים מאוד מהנושאים שהפוליטיקה עוסקת בהם ואינם משקפים אותם כלל, מסיבות שכבר צוינו לעיל. פרט לקושי המיוחד לנטר התנהגות פוליטית, בשל התחלופה התכופה של בעלי תפקידים בעמדות מפתח קשה גם להצביע על השחקנים האחראים לתוצאות מסוימות. בקצרה, מהפוליטיקה נעדרות "זכויות הקניין" שמאפשרות לקשר בין החלטות של שחקנים לאורך זמן, המאפיינות את התחום הכלכלי. לביסמארק מיוחסת האמירה שלפיה מדינאי הוא פוליטיקאי שחושב על נכדיו.

לטבעם השונה של אופקי זמן בפוליטיקה ובכלכלה יש משמעות רבה. אפשר להיווכח בכך באמצעות בחינה מחדש של הביקורת של ליבוביץ ומרגוליס (Liebowitz and Margolis, 1995) על תלות המסלול. הם מצביעים על מוסדות שוק מרכזיים אשר מספקים הגנה (חלקית) נגד (סוגים מסוימים של) תלות גומלין בת תיקון. אם השוק סבור שלאפשרות אחת (נניח

אמאזון.קום) יש יתרונות רבים יותר בטווח הארוך, אזי משקיעים אמורים לנוע בכיוון האפשרות הזו, גם אם בטווח הקצר הביצועים שלה יהיו טובים פחות מאלה של חלופה קיימת. הם טוענים שמנגנוני השוק צריכים לאפשר את התוצאה היעילה יותר.

בפוליטיקה התוצאה עשויה להיות שונה. נניח שמי שמקבל את ההחלטות המכריעות הוא פוליטיקאי שיתמודד בבחירות שוב בעוד שנתיים. בהקשר הזה, ייתכן שהוא יבחר שלא להתחשב בהשפעות שיבואו לידי ביטוי לאחר הבחירות.¹⁸ פוליטיקאי שמתמקד בתגמול שיקבל בטווח הקצר יבחר באפשרות שונה מזו שיבחרו משקיעים כלכליים מרחיקי ראות. להבדל זה באופקי זמן יש השלכות עמוקות. אם אופקי זמן נוטים להיות קצרים, אפשר לצפות שלעלויות ולתועלות לטווח הארוך תהיה השפעה מוגבלת על המסלול הנבחר. יתר על כן, לאחר שבחרו בדרך מסוימת, לשחקנים פוליטיים יש בדרך כלל תמריצים חזקים להישאר באותו המסלול. לרוב יש לשאת בעלויות החלפה בטווח הקצר ואילו התועלות מצטברות רק בטווח הארוך, כלומר בקדנציה של מישהו אחר.

הטיית הסטטוס קוו של מוסדות פוליטיים. קשה באופן בלתי רגיל לשנות הסדרים פוליטיים. בתחום הכלכלי, אדם עם רעיון למוצר חדש צריך רק להבטיח את המימון הנדרש כדי להציג אותו בשוק. המוצר יצליח אם ימצא חן בעיני מספר גדול מספיק של צרכנים (שבוחרים באופן בלתי תלוי). אפשר ליצור שינוי באמצעות תחרות עם מוצרים קיימים. בדומה לכך, מי שמחזיקים בזכויות קניין על חברה יכולים בדרך כלל לעצב מחדש את הארגונים שלהם כרצונם בקלות יחסית. גבולות הסמכות הם ברורים, וקרוב לוודאי שכל מקבלי ההחלטות הרלוונטיים שותפים לאותה מטרה של מקסום רווחים.

מנגד, הצורות המרכזיות של החיים הפוליטיים - מדיניות ציבורית ומוסדות רשמיים (בעיקר) - הן עמידות לשינויים, ובדרך כלל מעוצבות באופן שמקשה על שינוי, משתי סיבות מרכזיות. ראשית, למי שמעצב מוסדות ומדיניות יש אינטרס לכבול את ידיהם של אלו שיבואו אחריהם. לדברי מו (Moe, 1990), מצב זה משקף את הבעיה של "אי-ודאות פוליטית". בניגוד לשחקנים כלכליים, שחקנים פוליטיים חייבים להניח שיריביהם הפוליטיים עשויים לתפוס את השלטון בקרוב. כדי להגן על עצמם הם עשויים ליצור

¹⁸ פוליטיקאים יבחרו להתחשב בהשפעות ארוכות טווח אלו אם שחקן שיש לו אופקי זמן ארוכים יותר (כמו קבוצת אינטרס) יצליחו להפוך אותן לרלוונטיות יותר עבורם, למשל באמצעות תרומות לקמפיין או קולות. השאלה היא אם היעילות של מנגנונים כאלה יכולה בכלל להתקרב לזו של שוקי ההון בתחום הכלכלי. לדעתי יש סיבות חזקות לפקפק בכך, אבל זהו נושא שראוי לתשומת לב רבה.

כללים שיקשו על שינוי ההסדרים הקיימים.¹⁹ כמו שמנסח זאת מו (שם, 125) המתכננים "אינם רוצים שהסוכנויות 'שלהם' ייפלו לשליטתם של יריבים. ובהתחשב באופן שבו הסמכות הציבורית מוקצה ופועלת בדמוקרטיה, בדרך כלל הם יכולים לבלום את היריבים רק אם הם בולמים גם את עצמם. במקרים רבים הם יוצרים במכוון מבנים שאפילו הם אינם יכולים לשלוט בהם".

שנית, במקרים רבים, שחקנים פוליטיים נאלצים גם לכבול את ידהם שלהם. אחת התובנות המרכזיות של הספרות על "התחייבויות אמינות" היא שלעתים קרובות שחקנים יכולים להגיע לביצועים טובים יותר, בטווח הקצר כמו גם בטווח הארוך, אם הם מבטלים מראש אפשרויות מסוימות מתוך הרפרטואר העתידי שלהם. לדוגמה, כלכלת המדינה תצמח מהר יותר אם השליט יוכל להתחייב באופן אמין להימנע מהפקעת כמות מוגזמת של עושר שנתינו הרוויחו ביזע (North and Weingast, 1989). אפשר לעשות זאת רק אם הוא נעתר לשליטה פרלמנטרית על כוח המיסוי.

כדי להגביל את עצמם ואחרים, מעצבי המדיניות יוצרים מכשולים גדולים לשינוי מוסדי. המחסומים בפני רפורמה עשויים להיות גבוהים מאוד, כמו למשל דרישות לתמימות דעים בהצבעות באיחוד האירופי והצורך ברוב מיוחס כדי לשנות את החוקה האמריקנית. כמובן, המכשולים הללו מעודדים צורות שונות של חילופין ושל שיתופי פעולה שאחרת היו בלתי אפשריים. עם זאת, הנקודה הרלוונטית כאן היא שהטיית הסטטוס קוו הזו שאופיינית למערכות פוליטיות מגדילה את הקשיים הלא מבוטלים הכרוכים בסטייה ממסלול שכבר גובש.²⁰ בשל השילוב של הטיית הסטטוס קוו עם החוסר במנגנונים תחרותיים, עם חולשתם של תהליכי למידה ועם אופקי הזמן הקצרים האופייניים

¹⁹ זאת בהנחה שלשחקנים המעורבים אכפת ממה שהממשלה עושה אחרי שהסיעה שלהם מפסידה בבחירות. מסיבות שצוינו למעלה (וכפי שמציין מו), הבעיה של אי-ודאות פוליטית ככל הנראה תדאיג קבוצות אינטרס יותר משתדאיג פוליטיקאים.

²⁰ מאפיין חשוב של מערכות פוליטיות עומד בניגוד לטיעון זה. מאחר שהפוליטיקה היא מערכת רבת עוצמה לניוד כוח כפייה, ממשלות עשויות לעתים לתכנן "קפיצה" ממסלול אחד למשנהו. באמצעות הטלת סנקציות, הן יכולות לתאם שינויים באופן ששוקים לעולם לא יוכלו. לדוגמה, ממשלת בריטניה חוקקה מעבר לשיטה המטרית, מהלך שהיה קשה או בלתי אפשרי להנדס דרך מנגנוני השוק המתעצבים לפי פעולותיהם הנפרדות של הפרטים. במקרה של ניוד משאבים, ממשלות מסוגלות לבצע שינויים דרמטיים יותר במסלול. עם זאת, כדאי שלא להגזים באפשרויות הללו. הדוגמה המטרית היא דוגמה צנועה של היפוך כיוון של תלות מסלול. עלויות ההחלפה היו נמוכות יחסית; הבעיה העיקרית הייתה התיאום – כיצד לגרום לכולם לעשות את השינוי באותו הזמן. לצורך כך, היכולת הסמכותית של הממשלה לקבוע את הכללים היא לעזר רב. מסיבות שכבר נידונו, כאשר עלויות המעבר גבוהות ייתכן שממשלות לא ירצו או לא יוכלו לתכנן מעבר למסלול אחר. מקרים של רפורמה יסודית או מהפכנית במערכות פוליטיות ממוסדות היטב מושכים את תשומת לבנו בדיוק משום שהם נדירים כל כך.

לפוליטיקה, נטיות לתשואות עולות בהתפתחות פוליטית הן לעתים קרובות אינטנסיביות במיוחד.

פוליטיקה שונה מכלכלה במובנים רבים. הניסיון ליישם כלים של ניתוח כלכלי על התחום הפוליטי עלול להיות מסוכן, אלא אם כן ההבדלים בין שני התחומים נשקלים היטב. במקרה של טיעונים על תלות מסלול, תשומת לב לאופי של הפוליטיקה מציעה תוצאה מעניינת: העולם הפוליטי נוטה באופן יוצא דופן לתשואות עולות. הן השכיחות והן העוצמה של תהליכים של תשואות עולות מצביעות על כך שטיעוני תלות מסלול יכולים להציע תובנות חשובות להבנה של דינמיקה פוליטית.

ה. תלות מסלול וחקר הפוליטיקה

לסיכום קצר, בסביבות שבהן פועלים תהליכים של תשואות עולות או של תלות מסלול נצפה שהחיים הפוליטיים יאופיינו בארבע תכונות:

1. **שיווי משקל מרובים.** כאשר מערך התנאים הראשוניים מוביל לתשואות עולות, יש בדרך כלל כמה תוצאות אפשריות - ולעתים טווח רחב של תוצאות אפשריות.
2. **תלות.** לאירועים קטנים יחסית, אם הם מתרחשים ברגע הנכון, יכולות להיות השלכות גדולות ומתמשכות.
3. **תפקיד קריטי לעיתוי ולרצף.** בתהליכים של תשואות עולות הזמן שבו מתרחש אירוע עשוי להיות מכריע. מאחר שלחלקים קודמים ברצף יש השפעה רבה יותר מלחלקים מאוחרים, אירוע שקורה "מאוחר מדי" עלול להיות נטול השפעה אף שהייתה יכולה להיות לו חשיבות רבה אילו העיתוי היה שונה.
4. **אינרציה.** ברגע שתהליך של תשואות עולות מבוסס, משוב חיובי עשוי להוביל לשיווי משקל אחד. שיווי המשקל הזה יהיה, בתורו, עמיד לשיווי.

כמו כן, יש סיבות טובות לחשוב שתהליכים של תשואות עולות נפוצים בפוליטיקה, שכן הם יהיו אופייניים להתפתחות מוסדית, לפעולה קולקטיבית, להפעלת סמכות ולאופן שבו אנו מבינים את העולם הפוליטי.

אם תהליכים של תשואות עולות נפוצים בפוליטיקה, יש לכך כמה השלכות תיאורטיות חשובות. עלינו לשנות הן את סוגי שאלות שאנו שואלים על פוליטיקה והן את סוגי התשובות שאנו מייצרים. באשר לשאלות, ההשלכה החשובה ביותר היא הצורך להתמקד בנקודות הסתעפות ובגורמים הספציפיים המחזקים את המסלולים שמתחילים בנקודות אלו. נושא הרגעים הקריטיים מעסיק זה זמן רב חוקרים של פוליטיקה השוואתית והתפתחות פוליטית אמריקנית. הדינמיקה של תשואות עולות היא הבסיס למה שקולייר וקולייר (Collier and Collier, 1991: 31) מכנים "מנגנוני ייצור מחדש", אשר מבטאים - ולעתים קרובות מגבירים - את ההשפעות של צומת קריטי לאורך זמן. פעמים רבות מבלבלים בין דיונים על תלות מסלול ובין דיונים על צמתים קריטיים, אבל כפי שהדגיש האקר (Hacker, 1998), חשוב לשמור על ההבחנה ביניהם. טיעונים בדבר תלות מסלול מסבירים מדוע לצמתיים היסטוריים מסוימים יש השלכות ארוכות טווח. ובכל זאת, אף שנראה שטענות על צמתים קריטיים נשענות על טענות של תהליכי תשואות עולות (אחרת לא ברור מדוע הצומת "קריטי"), הטיעון ההפוך אינו תקף. טיעוני תלות מסלול המבוססים על משוב חיובי מצביעים על כך שלא רק לאירועים "גדולים" יש השלכות גדולות; לאירועים קטנים שקורים בזמן הנכון יכולות להיות השלכות משמעותיות גם כן.

התמקדות בתהליכים של תשואות עולות מצדיקה פנייה חזרה להיסטוריה. כל העוסקים במדעי החברה מסכימים שלהיסטוריה יש משמעות: תנאים נוכחיים, המשפיעים על תוצאות חברתיות נוכחיות, באו לעולם בדרך כלשהי. תהליכים מוקדמים אלו הם רלוונטיים להבנה מלאה של אירועים חברתיים בהווה. ואולם, נהוג להניח שברוב המקרים אפשר לשים בצד בבטחה נושאים כאלה. התבוננות לאחור רק תוביל לבעיה המוכרת של רגרסיה אינסופית. חקירה של כל אחד מהאירועים הקודמים מובילה למסקנה כי חלק מהמופעים הקודמים היו גם הם חלק משרשרת אירועים הכרחיים, וכן הלאה. חוקרים במדעי החברה צריכים לפרוץ את הרצף המתמשך של ההיסטוריה באיזושהי נקודה, וההווה הוא נקודה טובה לעשות זאת כמו כל נקודה אחרת. הומאנס (Homans, 1967: 92-93) משווה זאת למצבם של שולי מוקשים בחיל הים, שצריכים לדעת את המטען המגנטי של כל ספינה. מטען שכזה נובע מטווח אינסופי של גורמים קטנים שהצטברו במשך חייה של הספינה. אולם למטרות מעשיות אפשר להשתמש באמצעי פשוט: אפשר למדוד את המטען

הנוכחי של הספינה. אם המשימה היא להבין את מידת הפגיעות של הספינה למוקשים, אפשר פשוט לחתוך דרך הקשר הגורדי של רגרסיה היסטורית.²¹

במקרים רבים זוהי הגישה הנכונה. במדעי החברה יש לעתים קרובות סיבות טובות להתמקד בסיבתיות הסינכרונית - כלומר לנסות להבין כיצד השונות במשתנים נוכחיים משפיעה על התוצאות החברתיות הנוכחיות. אולם כאשר תוצאות אלה מושפעות משמעותית מתהליכי תשואות עולות, אסטרטגיה כזאת עלולה להיות בעייתית. טיעוני תשואות עולות נשענים על הרעיון של "סיבות היסטוריות" (Harsanyi, 1960; Stinchcombe, 1968; Ikenberry, 1994, 108-118), כלומר הרעיון שרגע מארגן מקורי אחד היה הגורם לדפוסים מסוימים, והפעילות שהוא יצר משוכפלת שוב ושוב אף שהאירוע המקורי כבר אינו מתרחש. אמנם בתנאים של תלות מסלול הנסיבות הנוכחיות במובן מסוים "גורמות" לתוצאות הנוכחיות, אך התמקדות בהתרחשויות הסימולטניות האלה עלולה להיות מטעה ביותר. הדבר דומה לשימוש בתמונות סטילס במקום שבו עדיף להשתמש בתצלום וידאו. התנאים ההכרחיים לקבלת התוצאות הנוכחיות התקיימו בעבר. מושאי המחקר החשובים ביותר הם כעת אותו צומת קריטי או אותם אירועים שהסיטו את ההתפתחות למסלול מסוים, והמכניזם של חיזוק המסלול הנוכחי - גורמים שעשויים להיראות במבט ראשון בנאליים או לכל הפחות לא מעניינים מבחינה אנליטית.

מודעות לתהליכים של תשואות עולות יכולה לשנות לא רק את השאלות שאנחנו שואלים, אלא גם את התשובות שאנו נותנים להן. במילים אחרות, הבנה של תשואות עולות יכולה להיות מקור פורה להשערות לגבי המקורות של תוצאות חברתיות. תועלת אחת של טיעוני תשואות עולות היא שהם מספקים טיעון נגד מתקבל על הדעת להסברים פונקציונליים במדע המדינה, אשר לעתים קרובות מתקבלים ללא עוררין. טיעונים פונקציונליים נפוצים במדע המדינה, גם אם אינם מנוסחים מפורשות ככאלה. הם נפוצים, למשל, בקרב מי שמדגישים את הבחירות הרציונליות של שחקנים בודדים העומדים בבסיס פעילות פוליטית, ואת הטבע היעיל למדי של תגובות קולקטיביות לצרכים חברתיים (Marshall, 1988; Keohane, 1984; Shepsle, 1986; Weingast and).

טיעונים פונקציונליים מנוסחים בצורה זו: תוצאה X (למשל מוסד, מדיניות או ארגון) קיימת כי היא משרתת את פונקציה Y. בעולם של שחקנים

²¹ לדיון על הטיעון של הומאנס ראו Knapp, 1984: 43-45.

תכליתיים, בהחלט ייתכן שלהשפעות של מוסד כלשהו יש קשר כלשהו להופעתו ולהמשך קיומו. ואולם, טיעוני תשואות עולות מציגים את הסכנות החמורות הטמונות בהנחה שלפיה מוסד הופיע מכיוון שהוא משרת מטרה שימושית במיוחד. חשיבה במונחים פונקציונליים על מוסד, מדיניות או ארגון חברתי עשויה להיות דרך טובה לגזור השערות סיבתיות, אבל הנמקות פונקציונליות רחוקות מלהיות היחידות שמתקבלות על הדעת. חלופות רבות לתוצאה הנחקרת היו יכולות להיות אפשריות, ודינמיקה של תשואות עולות יכולה לקדם חלופה מסוימת גם אם היא נוצרה בטעות, או גם אם אותם גורמים שהעניקו לה את היתרון המקורי כבר מזמן חלפו מן העולם. **במקום להניח שההסבר הוא יעילות יחסית, אנחנו צריכים לחזור ולחפש.** כך, הכרה באפשרות של תלות מסלול בהכרח מושכת חוקרים במדעי החברה לחקירה של ההיסטוריה, ולו רק כדי להעריך את תוקפן של טענות פונקציונליות.

בצורה חיובית יותר, חקירה של תלות מסלול יכולה לספק בסיס לפיתוח השערות חשובות על המקורות של יציבות פוליטית ושינוי פוליטי. כפי שכבר ציינת, עבודתו של ארתור על תשואות עולות היא פורצת דרך לא רק מפני שהיא מתארת את המאפיינים של תהליכים אלה; היא מזהה את התנאים שמובילים לתלות מסלול. השאיפה העיקרית של מאמר זה, בהתבסס על עבודתו של נורת, היא להתחיל בתהליך של התאמת הטיעונים הללו לחקר הפוליטיקה. על מנת לעשות כן נדרשת תשומת לב קפדנית למאפיינים המובחנים של העולם הפוליטי, כגון העמימות הטבועה בו, השכיחות של מוסדות עמידים לשינוי, הבולטות של בעיות של פעולה קולקטיבית והסיכויים לשימוש בסמכות פוליטית כדי להגביר אסימטריות של כוח. לא בכל ההיבטים של החיים הפוליטיים יכולים להתרחש תהליכים של תשואות עולות. יתר על כן, מאמר זה הדגיש את התכונות הספציפיות יותר של תהליכי תשואות עולות. שעשויות להשפיע על הופעתם והתחזקותם של תהליכי תשואות עולות. בקצרה, זוהי קרקע פורייה לפיתוח טענות חדשות על התנאים שמאפשרים או מעכבים סוגים שונים של שינוי פוליטי.

הנה דוגמה לכך: נושא בולט במחקר העכשווי בכלכלה פוליטית השוואתית הוא "סוגים שונים של קפיטליזם". אף שתלות הגומלין במערכת הכלכלית הבין-לאומית הולכת וגדלה, ונראה שהיא מייצרת לחצים לכיוון התכנסות, חברות תעשייתיות מתקדמות עדיין מאופיינות בהבדלים מהותיים במבני הליבה המוסדיים שלהן (Berger and Dore, 1996; Hollingsworth and Boyer, 1997; Hall, 1999; Soskice, 1999). עד כה לספרות הייתה הצלחה גדולה יותר בזיהוי ובתיאור של המגוון מאשר בהסברת הגורמים

שמייצרים ומשמרים אותו. סוסקיס והול (Soskice and Hall, 2000) התקדמו צעד חשוב קדימה בהדגישם את התפקיד של המשלימים המוסדיים. הרווחים של מוסדות כלכליים וארגונים מסוימים גדלים אם הם פועלים בסביבה המאוכלסת בסוגים מסוימים של מוסדות וארגונים.

הניתוח של "סוגים שונים של קפיטליזם" מאיר באופן משכנע שיווי משקל מובחנים בכלכלות שונות, אבל אינו עוסק בשאלה כיצד שיווי המשקל המובחנים הללו נוצרים. הניתוח הנוכחי מבהיר מדוע מערכות הייצור המשוכללות של כלכלות מודרניות יהיו כפופות לתשואות עולות. עלויות ההקמה עצומות - לא רק עבור חברות חדשות, אלא גם באופן בסיסי יותר עבור הארגונים והמוסדות המרכזיים המקשרים בין שחקנים פרטיים. ארגונים, וההסדרים הפורמליים והבלתי פורמליים (הציבוריים ופרטיים) המסייעים להבנות את האינטרקציות שלהם עם סביבתם, יוצרים מטריצות מוסדיות סבוכות. ארגונים כלכליים וחברתיים ומוסדות פוליטיים (הן הסדרים חוקתיים בסיסיים והן מסגרות של מדיניות ציבוריות) התפתחו אלו לצד אלו במשך זמן רב. השפעות תיאום הן נפוצות; כיווני פעולה מסוימים הם הגיוניים בשל פעולות צפויות של אחרים במערכת. חברות פיתחו אסטרטגיות מתוחכמות שמתאימות למטריצה המוסדית המסוימת שאתה הם מתמודדים, כלומר במערכות מורכבות אלה הצטברו לאורך זמן כמויות עצומות של ידע שמקורו בעשייה. בקיצור, מערכות כלכליות לאומיות הן תלויות מסלול במידה רבה; הן צפויות להפגין עמידות משמעותית, אפילו לנוכח זעזועים חיצוניים משמעותיים כמו השינויים האחרונים בכלכלה העולמית.

פרט להדגשת תהליכים סיבתיים ייחודיים שמייצרים משוב חיובי או משמרים אותו, טיעונים של תשואות עולות גם מפנים תשומת לב להשערות המבוססות במפורש על עיתוי ורצף זמנים. בתנאים שתורמים לתלות מסלול, לאותו אירוע (למשל זעזוע חיצוני כמו מיתון או מלחמה) עשויה להיות השפעה שונה התלויה בעיתוי התרחשותו בתוך רצף של אירועים (Collier and Ertman, 1996; Collier, 1991). סקוורונק (Skowronek, 1993) טוען באופן משכנע שאיננו יכולים להבין את ההזדמנויות, האילוצים והדרישות שנשיא מתמודד עמם מבלי למקם אותו בתוך רצף של משטרי נשיאות שתומכים בקואליציה הדומיננטית של תקופה מסוימת או מתנגדים לה. טיעוני תלות מסלול מספקים בסיס חזק יותר לטענתו של טילי (Tilly, 1984: 14), שלפיה "העיתוי שבו דברים קורים בתוך רצף משפיע על האופן שבו הם קורים".

כל אלה מדגישים את החשיבות התיאורטית הרחבה יותר של טיעוני תלות מסלול: הם יכולים לעזור לחוקרים במדעי החברה לחשוב באופן ברור

ומפורש יותר על התפקיד של הזמן - ושל ההיסטוריה - בניתוח חברתי. זהו סיוע חיוני משום שיש הטוענים שאנחנו עדים ל"תפנית היסטורית" במדעי החברה (McDonald, 1996), אבל יש בלבול רב לגבי המשמעות של תפנית כזו. עבור חלק מהחוקרים, תוצאות היסטוריות מסוימות הן עניין מהותי. עבור רבים, ניתוח היסטורי הוא למעשה שיטה, דרך להרחיב את אוסף המקרים שאפשר להשתמש בהם כדי להמחיש מודלים תיאורטיים כלליים כביכול. הטענה כאן שונה לגמרי: אנחנו צריכים לפנות להיסטוריה מכיוון שיש היבטים חשובים של מציאות חברתית שהדרך הטובה ביותר להבין אותם היא כתהליכים זמניים. עבור התיאוריה, לא העבר כשלעצמו הוא החשוב אלא הפרישה של תהליכים לאורך זמן.

המאפיינים העיקריים של תהליכים של תשואות עולות תומכים תמיכה משמעותית ברבות מהטענות העיקריות של ניתוחים "מוסדיים-היסטוריים" במדע המדינה. זהו ביטוי מוצלח משום שהוא לוכד שני נושאים קריטיים שנבחנו כאן. זוהי עבודה היסטורית משום שהיא מכירה בכך שיש להבין התפתחות פוליטית כתהליך שנפרש על פני זמן; והיא מוסדית משום שהיא מדגישה שרבות מההשלכות הפוליטיות העכשוויות של אותם תהליכים זמניים מוטמעות במוסדות - בין שאלו חוקים פורמליים, מבני מדיניות או נורמות.

מבין שני האלמנטים הללו, הצד המוסדי זכה בדרך כלל לתשומת לב רבה יותר. למעט כמה יוצאים מן הכלל בולטים (Skocpol, 1992; Skowronek,), לרוב ממעיטים בחשיבותם של תהליכים זמניים בניתוח היסטורי-מוסדי, או שהיא נותרת מרומזת. למרות זאת, עבודה אמפירית במסגרת מסורת זו מדגישה את הצורך לבחון תהליכים זמניים כדי להסביר תוצאות פוליטיות חשובות. מחקר מוסדי-היסטורי מדגיש לעתים קרובות רגעים קריטיים בפוליטיקה ורצפי התפתחות ייחודיים, וכן את המאפיינים הקשיחים שמקשים על שחקנים חברתיים לברוח מהמסלולים שכבר הותוו.

כמובן, העבודות האחרונות בתחום של מוסדיות היסטורית נשענות על מסורת של תשומת לב להיסטוריה במדעי החברה. הפנייה אל ההיסטוריה נעשתה נפוצה במיוחד בקרב מי שמחפשים תשובות לשאלות קריטיות שצומחות מתוך הניסיון של משטרים אמיתיים. נושאים של תזמון, רצף וצמתים קריטיים בולטים בגוף מחקרי זה. שתי דוגמאות קלאסיות הן מחקרו של גרשנקרון (Gerschenkron, 1962) על תיעוש ובניית מדינה והניתוח של ליפסט ורוקאן (Lipst and Rokkan, 1967) לגבי ההיווצרות של מערכות מפלגתיות. ואכן, מן הראוי לשאול אם שילוב המושגים של תשואות עולות

ותלות מסלול בחקר הפוליטיקה משול לאותו אדם שמגלה שכל חייו דיבר פרוזה. האם תלות מסלול היא רק שם אופנתי לרעיונות ישנים?

דיונים על תלות מסלול יהיו בעלי ערך גם אם תרומתם תסתכם במיקוד תשומת הלב של דיסיפלינה המועדת לאופנות חולפות בתובנות וברלוונטיות המתמשכת של גוף מחקרי מוקדם זה. עם זאת, אין ספק שהמושג הזה יכול לתרום יותר. הכרת הדינמיקה של תהליכים של תשואות עולות יכולה לסייע לנו להבין מדוע צמתים מסוימים (ואילו היבטים שלהם) הם קריטיים, ולמה לעיתוי יש לעתים קרובות חשיבות כה רבה בפוליטיקה. רוב העבודה הקודמת הייתה מעורפלת בנוגע לנקודה זו (Pierson, 2000b), אף שכדי להוכיח זאת יש צורך בסקירת ספרות מפורטת. המאפיינים הספציפיים של משוב חיובי הם המפתח להבנת התערובת המורכבת של יציבות והתפרצויות של שינוי שמאפיינת תהליכים פוליטיים רבים כל כך. כפי שטענתי לעיל, חקירה של תהליכים של תשואות עולות יכולה ליצור השערות חדות יותר, המבוססות על מנגנונים חברתיים ברורים יותר, בנוגע למקורות של מסלולים מתפצלים ואינרציה חברתית.

יש כמובן גם כמה קשיים חשובים הטמונים בטיעונים של תשואות עולות, ושניים מהם דורשים תשומת לב - ולו בקצרה. הראשון הוא מתודולוגי, והוא נוגע לקושי לבחון השערות המבוססות על טיעונים מורכבים של תלות מסלול (Geddes, 1997).²² הבעיה של משתנים רבים ומיעוט מקרים מוחרפת בטיעונים של תלות מסלול, שמצריכים מאיתנו להעריך רצפים של כמה משתנים לאורך זמן.

בעיה זו אינה אמורה להקשות מאוד על מחקר של תוצאות אם אפשר ליצור מקרים רבים (למשל ההיווצרות של קבוצות אינטרס). פעולה קולקטיבית וההתפתחות של המפות המנטליות של השחקנים בפוליטיקה נראים כמו אזורים מבטיחים למחקר. ואולם, הבעיה של משתנים רבים ומיעוט מקרים אכן מעמידה קשיים בפני טיעונים של תשואות עולות הפועלים במצטבר. הצורך ליצור יותר מקרים מסביר מדוע פוליטיקה השוואתית הייתה תמיד תחום שמדגיש צמתים קריטיים (Collier and Collier, 1991). ניתוח שמנוגד לעובדות (counterfactual) נעשה גם הוא כלי חשוב יותר ויותר עבור מחקרים כאלה (Tetlock and Belkin, 1996). יתר על כן, אנליסטים יכולים

²² ואולם, יש לציין שהמחקר הסטטיסטי המקובל יתמודד אף הוא עם אתגרים קשים אם תהליכים תלויי מסלול הם נפוצים, מאחר שרבות מהטכניקות הכמותיות מבוססות על ההנחה שתהליכים כאלה אינם שכיחים (Jackson, 1996).

להשתמש בהבנות התיאורטית ההולכות וגדלות שלנו ביחס לתהליכים תלויי מסלול כדי ליצור השלכות בולטות יותר, למשל באמצעות התמקדות בשלבי ביניים בתהליכים אלה. כפי שטוען גדם (Geddes, 1997), יש דרכים להתמודד עם בעיית מיעוט המקרים, אבל הן דורשות תכנון זהיר של המחקר. גם מחקר שתוכנן בזהירות עלול להתאים רק לטיעונים פשוטים ביותר של תשואות עולות.

הבעיה השנייה היא הסכנה שהמושג של תשואות עולות מציע תמונה סטטית מדי של העולם החברתי. לשם המחשה בוטה, תהליכי "כד פוליה" של ארתור מתייצבים כולם על שיווי משקל מסוים ולאחר מכן בעצם מפסיקים. נדמה שתהליכים של תשואות עולות יוצרים רגעים קצרים בלבד של "פיסוק" בנוף חברתי קפוא במידה רבה. רבים סבורים כי החשיבות של תלות מסלול מופרכת על ידי הדינמיות הברורה של החיים החברתיים.

זהו אתגר בעל ערך (Thelen, 1999). אבל מניתוחים של תלות מסלול אין משתמע בהכרח שחלופה מסוימת מתקבעת לצמיתות לתוך מסלול של חיזוק עצמי. זיהוי תהליכים של חיזוק עצמי מסייע לנו להבין מדוע לעתים קרובות פרקטיקות ארגוניות ומוסדיות נהוגות במשך שנים רבות - זוהי תכונה הכרחית משום שההמשכיות הזו היא מאפיין בולט של העולם החברתי. הטענה שאפשר להקפיא את הנוף החברתי לצמיתות אינה הגיונית, וזו אכן אינה הטענה. השינוי ממשיך לקרות, אבל זהו שינוי מוגבל - עד שמשוהו שוחק או מגביל את מנגנוני הייצור מחדש שמייצרים המשכיות. נורת (North, 1990a: 98-99) מסכם היטב את הטענה המרכזית: "בכל צעד לאורך הדרך יש [אפשרויות] - פוליטיות וכלכליות - המספקות [...] חלופות אמיתיות. תלות מסלול היא דרך לצמצם מבחינה מושגית את מערך הבחירות ולקשר בין קבלת החלטות לאורך זמן. זהו אינו סיפור של הבלתי נמנע שבו העבר חוזה באופן מדויק את העתיד". לפי טיעוני תלות המסלול, אפשרויות שהיו ישימות בשלב מוקדם יכולות להיות חסומות לאחר תקופה ממושכת של משוב חיובי, והתחייבויות מצטברות על המסלול הקיים לרוב יקשו על ביצוע שינוי ויגבילו את הצורה שבה הסתעפויות חדשות יתרחשו.

ואכן, כפי שהדגישו לאחרונה מהוני (Mahony, 2000) ותלן (Thalen, 1999), זיהוי פעולתם של מעגלי המשוב המסוימים (או "מנגוני הייצור מחדש") מספק לעתים קרובות תובנות מהותיות בנוגע לסוגי האירועים או התהליכים שעשויים לייצר נקודות שינוי בהמשך. צמתים כאלה בדרך כלל מיוחסים, פעמים רבות בדיעבד, ל"זעזועים חיצוניים". ואולם, עלינו לצפות לכך שלעתים

קרובות נקודות שינוי הן תוצאה של תנאים חדשים אשר משבשים או ממוטטים את המנגנונים הספציפיים שבעבר ייצרו מחדש את המסלול הקיים.

טיעונים של תשואות גוברות מציעים סדר יום מחקרי מלא עניין למדע המדינה. כמו כן, הבנה של תהליכים אלה יכולה להשיא תרומה נוספת לחוקרי מדע המדינה: מנה בריאה של ענווה. מאז עלייתו של הזרם הביהביוריסטי, חוקרים רבים של מדע המדינה טיפחו שאיפות נשגבות לפיתוח מדע של פוליטיקה, אשר מעוגן בפשטות ובהכללה ויש לו כוח ניבוי רב. במשך ארבעה עשורים הושגו רק הישגים צנועים בתחום, אך השאיפות האלה לא נגוזו. מהכישלונות מתנערים בטענה שתהליכים כאלה אורכים זמן רב או שיש להתמיד ביישום של שיטות מתאימות, אבל חוסר היכולת לייצר הכללות בעלות עוצמה המאפשרות ניבוי נותר בגדר חידה. אם השכיחות של תהליכים של תשואות עולות היא אכן תכונה מגדירה של הפוליטיקה, כנראה חיפשנו את ההסבר במקום הלא נכון. הבעיה העיקרית נעוצה באופי של העולם הפוליטי עצמו.

רשימת מקורות

- Abbott, Andrew, 1990. "Conceptions of Time and Events in Social Science Methods: Causal and Narrative Approaches", *Historical Methods* 23: 140–150.
- , 1983. "Sequences of Social Events: Concepts and Methods for the Analysis of Order in Social Processes", *Historical Methods* 16: 129–147.
- Alchian, Armen A., 1950. "Uncertainty, Evolution and Economic Theory", *Journal of Political Economy* 58: 211–221.
- Arthur, W. Brian, 1994. *Increasing Returns and Path Dependence in the Economy*, Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Bachrach, Peter, and Morton S. Baratz, 1962. "The Two Faces of Power", *American Political Science Review* 56: 947–952.
- Berger, Suzanne, and Ronald Dore (eds.), 1996. *National Diversity and Global Capitalism*, Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Collier, Ruth Berins, and David Collier, 1991. *Shaping the Political Arena: Critical Junctures, the Labor Movement, and Regime Dynamics in Latin America*, Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Comes, Richard, and Todd Sandler, 1996. *The Theory of Externalities, Public Goods and Club Goods*, second edition, Cambridge: Cambridge University Press.
- David, Paul, 1985. "Clio and the Economics of QWERTY", *American Economic Review* 75: 332–337.
- Denzau, Arthur D., and Douglass C. North, 1994. "Shared Mental Models: Ideologies and Institutions", *Kyklos* 47(1): 3–31.
- Ertman, Thomas, 1996. *Birth of the Leviathan: Building States and Regimes in Medieval and Early Modern Europe*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Fearon, James D., 1996. "Causes and Counterfactuals in Social Science: Exploring an Analogy between Cellular Automata and Historical Processes", in Philip E. Tetlock and Aaron Belkin (eds.), *Counterfactual Thought Experiments in World Politics: Logical, Methodological and Psychological Perspectives*, Princeton, NJ: Princeton University Press, pp. 39–67.
- Gaventa, John, 1980. *Power and Powerlessness: Quiescence and Rebellion in an Appalachian Valley*, Urbana: University of Illinois Press.
- Geddes, Barbara, 1997. "The Use of Case Studies in Path Dependent Arguments", Department of Political Science, University of California at Los Angeles, typescript.
- Gerschenkron, Alexander, 1962. *Economic Backwardness in Historical Perspective*, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Greider, William, 1982. *The Education of David Stockman and Other Americans*, New York: Dutton.

- Hacker, Jacob, 1998. "The Historical Logic of National Health Insurance: Structure and Sequence in the Development of British, Canadian, and U.S. Medical Policy", *Studies in American Political Development* 12: 57–130.
- Hall, Peter, 1999. "The Political Economy of Europe in an Era of Interdependence", in Herbert Kitschelt, Peter Lange, Gary Marks, and John D. Stephens (eds.), *Change and Continuity in Contemporary Capitalism*, Cambridge: Cambridge University Press, pp. 135–163.
- , 1993. "Policy Paradigms, Social Learning, and the State: The Case of Economic Policymaking in Britain", *Comparative Politics* 23: 275–296.
- Hall, Peter, and David Soskice, 2000. "An Introduction to Varieties of Capitalism", Harvard University, typescript.
- Harsanyi, John C., 1960. "Explanation and Comparative Dynamics in Social Science", *Behavioral Science* 5: 136–145.
- Heclo, Hugh, 1974. *Modern Social Politics in Britain and Sweden*, New Haven, CT: Yale University Press.
- Hill, Greg, 1997. "History, Necessity, and Rational Choice Theory", *Rationality and Society* 9: 189–213.
- Hirsch, Fred, 1977. *The Social Limits to Growth*, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Hollingsworth, J. Rogers, and Robert Boyer, 1997. *Contemporary Capitalism: The Embeddedness of Institutions*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Homans, George, 1967. *The Nature of Social Science*, New York: Harcourt, Brace and World.
- Ikenberry, John, 1994. "History's Heavy Hand: Institutions and the Politics of the State", University of Pennsylvania, typescript.
- Jackson, John E., 1996. "Political Methodology: An Overview", in Robert E. Goodin and Hans-Dieter Klingemann (eds.), *New Handbook of Political Science*, Oxford: Oxford University Press, pp. 717–748.
- Katznelson, Ira, 1997. "Structure and Configuration in Comparative Politics", in Mark Irving Lichbach and Alan S. Zuckerman (eds.), *Comparative Politics: Rationality, Culture, and Structure*, Cambridge: Cambridge University Press, pp. 81–112.
- Keohane, Robert O., 1984. *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*, Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Knapp, Peter, 1984. "Can Social Theory Escape from History?" *History and Theory* 23(1): 34–52.
- Krasner, Stephen, 1989. "Sovereignty: An Institutional Perspective", in James A. Caporaso (ed.), *The Elusive State: International and Comparative Perspectives*, Newbury Park, CA: Sage, pp. 69–96.
- Krugman, Paul, 1996. *Pop Internationalism*, Cambridge, MA: MIT Press.

- , 1991. "History and Industry Location: The Case of the Manufacturing Belt", *American Economic Review* 81: 80–83.
- Levi, Margaret. 1997. "A Model, a Method, and a Map: Rational Choice in Comparative and Historical Analysis", in Mark I. Lichbach and Alan S. Zuckerman (eds.), *Comparative Politics: Rationality, Culture, and Structure*, Cambridge: Cambridge University Press, pp. 19–41.
- Liebowitz, S. J., and Stephen E. Margolis, 1995. "Path Dependence, Lock-In, and History", *Journal of Law, Economics, and Organization* 11(1): 205–226.
- Lindblom, Charles E, 1977. *Politics and Markets*, New York: Basic Books.
- Lipset, Seymour Martin, and Stein Rokkan, 1967. "Cleavage Structures, Party Systems and Voter Alignments: An Introduction", in idem (eds.), *Party Systems and Voter Alignments*, New York: Free Press, pp. 1–64.
- Lukes, Steven, 1974. *Power: A Radical View*, London: MacMillan.
- Mahoney, James, 2000. "Path Dependence in Historical Sociology", *Theory and Society* 29(4): 507–548.
- Mannheim, Karl, 1952. "The Problem of Generations", in Paul Kecskemeti (ed.), *Essays on the Sociology of Knowledge*, London: Routledge and Kegan Paul, pp. 276–320.
- Marwell, Gerald, and Pamela Oliver, 1993. *The Critical Mass in Collective Action: A Micro-Social Theory*, Cambridge: Cambridge University Press.
- McDonald, Terrance J. (ed.), 1996. *The Historic Turn in the Human Sciences*, Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Milgrom, Paul, and John Roberts, 1990. "The Economics of Modern Manufacturing: Technology, Strategy, and Organization", *American Economic Review* 80: 511–528.
- Moe, Terry, 1990. "The Politics of Structural Choice: Toward a Theory of Public Bureaucracy", in Oliver E. Williamson (ed.), *Organization Theory: From Chester Barnard to the Present and Beyond*, Oxford: Oxford University Press, pp. 116–153.
- , 1984. "The New Economics of Organization", *American Journal of Political Science* 28: 739–777.
- Mueller, Dennis C., 1989. *Public Choice II*, Cambridge: Cambridge University Press.
- North, Douglass C., 1993. "Institutions and Credible Commitment", *Journal of Institutional and Theoretical Economics* 149: 11–23.
- , 1990a. *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, Cambridge: Cambridge University Press.
- , 1990b. "A Transaction Cost Theory of Politics", *Journal of Theoretical Politics* 2: 355–367.

North, Douglass C., and Barry R. Weingast, 1989. "Constitutions and Commitment: The Evolution of Institutions Governing Public Choice in Seventeenth Century England", *Journal of Economic History* 49: 803–832.

Olson, Mancur, 1965. *The Logic of Collective Action*, Cambridge, MA: Harvard University Press.

Orren, Karen, and Stephen Skowronek, 1994. "Beyond the Iconography of Order: Notes for a 'New Institutionalism'", in Lawrence Dodd and Calvin Jillson (eds.), *The Dynamics of American Politics*, Boulder, CO: Westview, pp. 311–330.

Pierson, Paul, 1993. "When Effect Becomes Cause: Policy Feedback and Political Change", *World Politics* 45: 595–628.

---, 2000a. "The Limits of Design: Explaining Institutional Origins and Change", *Governance* 13(4): 475–499.

---, 2000b. "Not Just What, but When: Timing and Sequence in Political Processes", *Studies in American Political Development* 14(1): 72–92.

Polsby, Nelson W., 1963. *Community Power and Social Theory*, New Haven, CT: Yale University Press.

Romer, Paul M., 1990. "Are Nonconvexities Important for Understanding Growth?" *American Economic Review* 80: 97–103.

---, 1986. "Increasing Returns and Long-Run Growth", *Journal of Political Economy* 94: 1002–1037.

Rose, Richard, 1990. "Inheritance before Choice in Public Policy", *Journal of Theoretical Politics* 2: 263–291.

Sartori, Giovanni, 1970. "Concept Misinformation in Comparative Politics", *American Political Science Review* 64: 1033–1053.

Seabrook, John, 1997. "Tackling the Competition", *The New Yorker*, August 18, pp. 42–51.

Sewell, William H., 1996. "Three Temporalities: Toward an Eventful Sociology", in Terrance J. McDonald (ed.), *The Historic Turn in the Human Sciences*, Ann Arbor: University of Michigan Press, pp. 245–280.

Shepsle, Kenneth A., 1991. "Discretion, Institutions and the Problem of Government Commitment", in Pierre Bourdieu and James Coleman (eds.), *Social Theory for a Changing Society*, Boulder, CO: Westview, pp. 245–263.

---, 1986. "Institutional Equilibrium and Equilibrium Institutions", in Herbert F. Weisberg (ed.), *Political Science: The Science of Politics*, New York: Agathon, pp. 51–81.

Skocpol, Theda, 1999. "How Americans Became Civic", in Theda Skocpol and Morris P. Fiorina (eds.), *Civic Engagement in American Democracy*, Washington, DC: Brookings Institution Press and the Russell Sage Foundation, pp. 27–80.

---, 1992. *Protecting Soldiers and Mothers: The Political Origins of Social Policy in the United States*, Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard.

- Skowronek, Stephen, 1993. *The Politics Presidents Make: Leadership from John Adams to George Bush*, Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard.
- Soskice, David, 1999. "Divergent Production Regimes: Coordinated and Uncoordinated Market Economies in the 1980s and 1990s", in Herbert Kitschelt, Peter Lange, Gary Marks, and John D. Stephens (eds.), *Change and Continuity in Contemporary Capitalism*, Cambridge: Cambridge University Press, pp. 101–134.
- Spruyt, Hendrik, 1994. *The Sovereign State and Its Competitors*, Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Stinchcombe, Arthur L., 1968. *Constructing Social Theories*, Chicago: University of Chicago Press.
- Tetlock, Philip E., and Aaron Belkin (eds.), 1996. *Counterfactual Thought Experiments in World Politics: Logical, Methodological, and Psychological Perspectives*, Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Thelen, Kathleen, 1999. "Historical Institutionalism and Comparative Politics", *Annual Review of Political Science* 2: 369–404.
- Tilly, Charles, 1984. *Big Structures, Large Processes, Huge Comparisons*, New York: Russell Sage Foundation.
- Tyson, Laura D'Andrea, 1993. *Who's Bashing Whom? Trade Conflicts in High Technology Industries*, Washington, DC: Institute for International Economics.
- Weingast, Barry R., and William J. Marshall, 1988. "The Industrial Organization of Congress; or, Why Legislatures, Like Firms, Are Not Organized as Markets", *Journal of Political Economy* 96: 132–163.
- Williamson, Oliver E., 1993. "Transaction Cost Economics and Organization Theory", *Industrial and Corporate Change* 2: 107–156.
- Wolfinger, Raymond A., 1971. "Nondecisions and the Study of Local Politics", *American Political Science Review* 65: 1063–1080.
- Wuthnow, Robert, 1989. *Communities of Discourse: Ideology and Social Structure in the Reformation, the Enlightenment, and European Socialism*, Cambridge, MA: Harvard University Press.